

Pedagogická
fakulta
Faculty
of Education

Jihočeská univerzita
v Českých Budějovicích
University of South Bohemia
in České Budějovice

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích
Pedagogická fakulta
Katedra slovanských jazyků a literatur

Diplomová práce

Comenia Script v písemném projevu levorukých žáků

Vypracovala: Tereza Pavlíková
Vedoucí práce: PhDr. Ivana Šimková, Ph.D.

České Budějovice 2015

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci na téma Comenia Script v písemném projevu levorukých žáků, zpracovala samostatně a použila jen prameny, které jsou uvedené v seznamu použité literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění souhlasím se zveřejněním své diplomové práce, a to v nezkrácené podobě fakultou elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů

V Českých Budějovicích dne 29.12.2015

.....

Podpis

Poděkování

Chtěla bych poděkovat PhDr. Ivaně Šimkové, Ph.D. za odborné vedení mé práce. Za cenné rady a trpělivost, se kterou se mnou na této práci pracovala. Ráda bych také poděkovala všem paní učitelkám a ředitelkám základních škol, na kterých jsem prováděla výzkum, za jejich ochotu a vstřícnost. Chtěla bych také poděkovat své rodině, která mě po celou dobu psaní práce podporovala a věřila mi. Všichni mi umožnili vznik této práce.

Anotace

Předkládaná diplomová práce se věnuje úhlednosti písma u žáků 1. stupně základní školy. Primárně se skládá ze dvou částí a to teoretické a výzkumné.

Teoretická část obsahuje úvod do teorie písma a jeho vývoje. Zvláštní zřetel je věnován dvěma typům písma: Comenia Script a psací latinka. V této části je sledována problematika leváctví v kontextu se školní docházkou a dobového způsobu výuky psaní. K dále vymezeným problémovým okruhům patří jednotlivé psací prvky, kvalitativní znaky písma i otázka leváctví v zahraničí.

Výzkumná část diplomové práce se věnuje výzkumu na vybraných základních školách v České republice. Výzkum se zabýval porovnáním úhlednosti psaní mezi žáky píšícími písmem Comenia Script a psací latinkou mezi levorukými a pravorukými písáři.

Častým problémem levorukých žáků je špatná úhlednost a čitelnost jejich písemného projevu. Cílem této práce bylo zjistit, zda písmo Comenia Script může levorukým písářům pomoci.

Abstract

The theme of this thesis is the tidiness of handwriting in primary school. The thesis has two parts, the theoretical one, and the practical one.

Introduction and development of script in general is in the theoretical part. We have choosen two types of font, it is Comenia Script and „Psací latinka“. We discuss problems of left-handed children in the primary school. There are some points about elements and qualitative characters of fonts. There are some notes about lefthanders abroad.

We introduce research of our primary schools in the Czech republic in the practical part. The research is about comparing the tidiness of handwriting using Comenia Script and „Psací latinka“ and between left and right-handed writing.

The common problem of left-handed students is really bad tidiness and legibility of their handwriting. The main aim of this thesis is to find out, if the font Comenia Script can resolve this problem of left-handed student.

Obsah

I.	TEORETICKÁ ČÁST.....	3
	Úvod	3
1.	Vývoj písma	4
1.1	Psací latinka	5
1.2	Comenia Script.....	8
1.2.1	Pilotní ověřování	12
1.3	Leváctví.....	15
1.4	Diagnostika laterality	17
1.5	Hygienické a pracovní návyky	19
1.6	Kvalitativní znaky písma	21
1.7	Psací prvky	25
1.7.1	Psací latinka.....	25
1.7.2	Comenia Script.....	26
2	Metodická podpora, písanky	28
2.1	Psací latinka	29
2.2	Comenia Script.....	32
3	Problematika psaní v zahraničí.....	35
3.1	Leváctví v zahraničí	40
4	Výzkumný problém.....	41
5	Charakteristika vyšetřovaného souboru a podmínky výzkumu	42
6	Charakteristika výzkumných metod	43
7	Výsledky výzkumného šetření a jejich analýza	44
7.1	Žáci 1. ročníku základní školy.....	44
7.1.1	Žáci píšící písmem Comenia Script	45
7.1.2	Žáci píšící psací latinkou	49
7.1.3	Porovnání písma Comenia Script s psací latinkou	53
7.2	Žáci 2. ročníku základní školy.....	55
7.2.1	Žáci píšící písmem Comenia Script	55
7.2.2	Žáci píšící psací latinkou	59
7.2.3	Porovnání písma Comenia Script a psací latinky	62
7.3	Žáci 3. ročníku základní školy.....	64
7.3.1	Žáci píšící písmem Comenia Script	64

7.3.2	Žáci píšící psací latinkou	68
7.3.3	Porovnání písma Comenia Script a psací latinky	71
	Závěr	73
	Seznam použité literatury	74
	Internetové zdroje	76
	Přílohy.....	77

I. TEORETICKÁ ČÁST

Úvod

Jsem levák. A pravděpodobně právě proto se o problematiku leváctví zajímám. I přesto, že osobně jsem žádné větší problémy s psaním a jeho úhledností neměla, tak mě nové písmo Comenia Script a možnosti jeho vlivu na úhlednost psaní zajímá. Proto jsem si jako téma své diplomové práce zvolila *Vliv Comenia Scriptu na úhlednost psaní leváků*.

V dnešní době se společnost snaží akcentovat a akceptovat individualitu jedince, ve škole je specifická pozornost věnována levorukým žákům. Základním problémem písemného projevu leváka je především jeho špatná čitelnost a celková úhlednost. Nové písmo Comenia Script by mohlo tento problém pravděpodobně zmírnit.

Předpokládá se, že toto písmo by mělo levákům více vyhovovat. Je jednoduché, prostorné a bez klíček, tudíž i lépe čitelné, a to nejen pro nás, ale i pro zahraničí.

Úvodní část diplomové práce obsahuje náhled do problematiky leváctví, je zde nastíněný stručný vývoj obou zmíněných typů vyučovaného písma v České republice, základní charakteristiky těchto písem i jejich vliv na psaní leváků.

Cílem práce je porovnat čitelnost a úhlednost psacího projevu levorukých a pravorukých pisařů vyučovaných novému písmu Comenia Script a psací latince. Dále pak porovnat čitelnost a úhlednost mezi levorukými pisaři vyučovanými písmem Comenia Script a levorukými pisaři vyučovanými psací latince. Výsledky svého výzkumu, prováděného mezi žáky na vybraných základních školách v ČR, jsem promítla do grafů a doplnila vysvětlujícím komentářem.

V závěru práce je uvedeno zhodnocení celého výzkumu, včetně jeho výsledků. V poslední části práce se nachází přílohy, které se z větší části sestávají z ukázek písemného projevu žáků zapojených do výzkumu.

1. Vývoj písma

Písmo považujeme za neopomenutelnou součást našeho života. Stalo se jedním z prostředků, kterým se můžeme vyjadřovat. Je to způsob, jak lze zaznamenávat naše myšlenky, nápady a pocity. Určité formy písma existují spolu se samotnou existencí lidstva. Jedná se o prvek, kterým se lidé liší od ostatních živých tvorů (Loukotka, 1946).

Dalším typem ještě ne plně uznávaného písma byly značky, „písmo“ uzlové. To se používalo např. v Číně a Mexiku. Záleželo zde na jednotlivých uzlech i na jejich vzájemné vzdálenosti, ve které byly uvázány (Fabiánková, Havel, Novotná, 1999).

Za prvotní počátky písma můžeme považovat primitivní značky, kterými si pravěcí lidé zaznamenávali a usnadňovali komunikaci. Byly to například šipky určující směr. Postupně se k šípkám přidávaly i podrobnosti a vznikaly obrázky. Nástěnné malby v jeskyních patří k jednomu z prvních dochovaných náznaků písemných záznamů.

Za písmo můžeme označovat: „obrázky, které již svým podáním vtíravě naznačují myšlenkový obsah sdělení každému pozorovateli, a jsou vždy jednoznačné, takže nemůže nastat omyl“ (Loukotka, 1946). Za takové první obrázky můžeme považovat tzv. piktografy.

První pro nás bezpečně čitelné písmo vzniklo však až ve starověkém Egyptě. Nazýváme ho hieroglyfy. Jejich stáří se datuje k roku 4000 př. n. l. Dalším velmi významným písmem je písmo obrázkové, klínové. Toto písmo vzniklo v oblasti Mezopotámie. Za jeho zakladatele jsou považováni Sumérové. Specifikem tohoto písma byl způsob jeho záznamu, tedy rytí do hlíny. Bylo prvním písmem, které se zapisovalo a četlo zleva doprava.

Písmo, které má značku pro každou hlásku, nazýváme „hláskové“. Ke vzniku tohoto písma vedl stále složitější vývoj společnosti. Byli to Fénicičané, kdo jako první začal využívat tento systém písma a hlásek. Nazýváme ho abecední systém písma. Fénická abeceda měla 22 písmen. Postupem času tuto abecedu přejali Řekové a rozšířili ji na 26 znaků, přidali i samohlásky (Čapka, Santlerová, 1944).

Směr písma se během let měnil. Nejednalo se o změny v důsledku nějakých didaktických pravidel. V těchto dobách o sklonu písma rozhodovala především přirozenost. Psalo se zleva doprava, zprava doleva, do sloupců od shora dolů, zdola nahoru. Všechny tyto směry zůstaly dodnes, jen patří různým kulturám. U nás se usadila směrnost písma zleva doprava.

1.1 Psací latinka

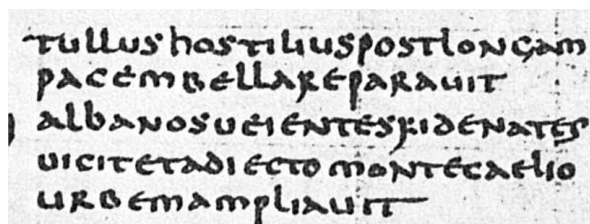
„Nejstarší text, psaný latinkou v plném toho slova smyslu, je nápis na zlaté sponě, nalezené r. 1871 v Presente, který je asi z r. 600 př. Kr.“ (Loukotka, 1946).

Toto písmo, které se již dlouhou dobu používá jako školský vzor pro výuku psaní v našich zemích, má kořeny v římské kapitálce.

Vývoj písma závisí především na tom, kdy vzniklo a kdy se používalo. Dobový kontext ovlivnil typ psacího náčiní, jeho tvar a materiál. Dříve používané psací nástroje patří například: dláto, rydlo, seříznuté dřívko, rákos, brkové pero či, štětce. Psacímu náčiní se přizpůsobil tvar písma.

Přelomovým okamžikem ve vývoji písma byl jednoznačně vynález knihtisku v 15. století umožňující šíření informací (především čtení Bible) a zvyšování vzdělanosti ve společnosti. Do té doby se vše psalo ručně. Právě náročnost ručního přepisu byla podnětem pro zjednodušení jednotlivých tvarů písma. Samotný proces zjednodušování písma nebyl krátkodobou záležitostí.

Redukoval se počet nutných tahů. K redukci pomáhaly nám dnes již zautomatizované obloučky. V 5. století n. l. tak vzniklo písmo unciální.

Písmo unciální¹

Na písmo polounciální navázala písma národní. Byla velmi zdobná a také poměrně špatně čitelná.

Kompromisem mezi písmy národními a polounciálou se stalo nově vzniklé zdobné a přesto čitelné písmo - karolinská minuskule.

¹ Zdroj: „Uncialis“ od original scan by de:User:Jirret – de:Image:Uncialis.png; aus Steffens, Franz, Lateinische Paläographie, Berlin 1910 (gemeinfrei, da Urheberrechte verjährt). Licencováno pod Volné dílo via Wikimedia Commons. [online]. Berlin 1910. [cit. 2015-09-30]. Dostupné z: <http://commons.wikimedia.org/wiki/File:Uncialis.jpg#/media/File:Uncialis.jpg>

Karolinská minuskule²

Toto písmo prošlo velkým vývojem za doby vlády Karla Velikého. Právě karolinská minuskule ukončila vývoj malé a velké abecedy

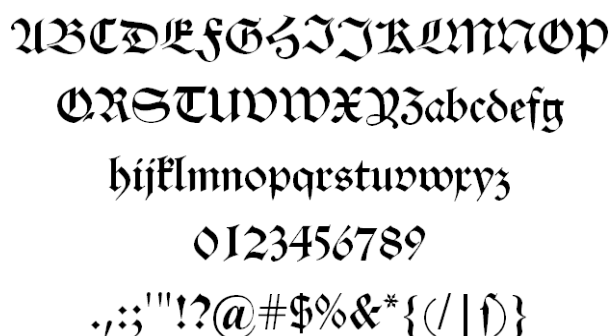
Navazujícím písmem bylo písmo gotické. Toto písmo mělo lomené tvary. Bylo užíváno do 15. století.

Ve 14. - 15. století vzniklo písmo humanistické. Příčinou jeho vzniku byla opětovná špatná čitelnost gotického písma (Václavková, 2009).

S vynálezem knihtisku se písma zredukovala na římskou kapitálku a karolinskou minuskuli. I přes tiskací písma užívaná pro tisk knih se psací písmo stále vyvíjelo. Jeho manuální užití bylo podstatně ekonomičtější, co se týče času. Písmena se začala spojovat. Již zde můžeme pozorovat podstatu psacího písma – čím méně časté nasazování pera, tím pro písaře lépe.

Úpravami psacího písma vznikla v průběhu 15. století renesanční kurziva. Je jednoznačným předchůdcem dnešního psacího písma.

Do škol se humanistické písmo dostalo až v 19. století, především díky Františku Janu Tomsovi. Před jeho zavedením se ve školách užívalo kurmetu neboli švabachu (Václavková, 2009).

Švabach (kurmet)³

²Zdroj obrázku: Lomená písma. *Svět tisku* [online]. Praha: BlueCube.cz, 2004, 2015 [cit. 2015-12-16]. Dostupné z: http://www.svettisku.cz/buxus/images/lomena_pisma_1_TYPO_12.jpg

Poslední snaha o zdokonalení psací latinky byla na přelomu 19. a 20. století. Na popud České školní rady bylo vytvořeno normalizované písmo pro všechny školy. Za základ bylo zvoleno v roce 1862 písmo německého učitele Tusta z Prahy. K úplnému sjednocení písma však nedošlo.

a A b B c C č Ć d D đ Ď e E f F
g G h H ch Ch i I j J k K l L m M
n N ñ Ń o O p P r R ř Š Ÿ š Ź
t T Ů Ŧ u U v V y Y z Z ž Ž

Vzhledem k tomu, že dnes upřednostňujeme již od počátku rozvoje psaní především čitelnost písarských výkonů, hledáme cesty, jak počátky psaní žákům co nejvíce usnadnit. V souvislosti s tím se dnes v písankách můžeme setkat s drobnými odchylkami tvarů psacích písmen, např. u některých kličkových obrátů či počátečních a koncových závitů. Za obecně uznávanou „normu“ psacího písma, která ve skutečnosti již řadu desetiletí neexistuje, lze považovat tzv. předepsanou tabuli písma (Wildová, 1998).

⁴ Zdroj obrázku: Psací písmo. *Psací písmo.gif* - Wikimedia Commons [online]. Wikimedia, 2015, 2015 [cit. 2015-12-16]. Dostupné z: https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/9/9c/Psac%C3%AD_p%C3%ADsmo.gif

1.2 Comenia Script

Písmo CS vzniklo jako součást doktorské práce MgA. Radany Lencové v roce 2005. Pedagogická fakulta Univerzity Karlovy v Praze, která prováděla pilotní ověřování jeho využitelnosti na základních školách, dostala písmo v jedné z jeho finálních podob až v roce 2008.

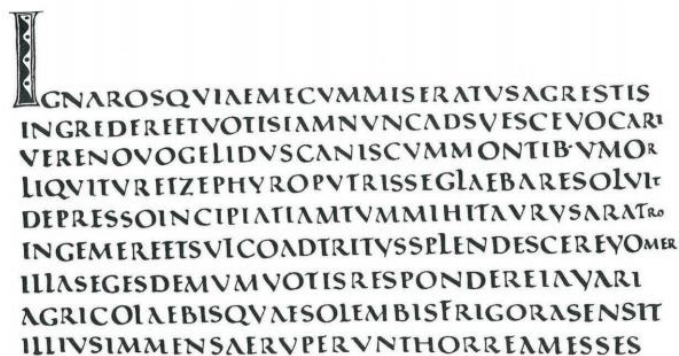
V roce 2009 získala MgA. Radana Lencová ocenění v soutěži knižního designu právě za soubor písma CS.

Nedostatečná rychlost a jednoduchost stávajícího písma užívaného na školách v ČR – psací latinky - byly příčinou vzniku nového písma CS určeného pro zavedení do výuky. Prostřednictvím nového písma se lze vyhnout hlavním obtížím, které žáci při výuce psací latinky mají. Patří mezi ně jednotažnost, úzký obraz, horní a dolní smyčky a celkově složité tvary písmen velké abecedy.

Písmo CS by se dalo označit za písmo nespojité. Je nápadně podobné předlohám písma v jiných evropských zemích. Může tak usnadnit ručně psanou písemnou formu mezinárodní komunikace.

V roce 2010 bylo odstartováno dvouleté pilotní ověřování písma CS ve spolupráci s Pedagogickou fakultou UK v Praze a MŠMT ČR na 33 vybraných základních školách v České republice. Testování se účastnily i speciální školy. Právě druhý rok pilotního ověřování se zaměřil na znaky čitelného písma, kterými jsou tvar, velikost, úměrnost, stejnoměrnost a sklon.

Písmo obsahuje malou a velkou abecedu, sérii číslic, základních užívaných znaků a diakritických znamének. Písmu dala vzniknout renesanční italika, např. tvary velkých písmen vycházejí přímo z římské kapitály.

Římská kapitála kvadrtní, 4. st.

Římská kapitála⁵

CS se dělí na 4 bloky, řezy. Jsou to: Comenia Script B (nejjednodušší typ, nemá serify ani spojovací tahy, jeho využití se předpokládá jako vhodné písmo pro dysgrafické děti nebo jako technické písmo), Comenia Script universal, Comenia Script A (vhodné jak pro běžnou komunikaci, tak pro výtvarné vyjádření) a Comenia Script kaligrafická forma. Pro školní potřeby byl zvolen typ Comenia Script universal. Právě Comenia Script universal byl dva roky pilotně testován na základních školách. Je kombinací řezu Comenia Script A a Comenia Script B.

Comenia Script universal⁶

Písmo Comenia Script universal se skládá z těchto prvků: velká abeceda (renesanční italika, římská kapitálka), malé písmo (renesanční italika), ligatury (přirozené napojení), sklon (není určen).

Velká abeceda, která čerpá inspiraci přímo z římské kapitálky, je založena na jednoduchých tazích. Jednotlivá písmena se ve slovech nespojují s písmeny malé abecedy.

Malá abeceda čerpá inspiraci z renesanční italiky. Jednotlivá písmena mají mírný, přirozený sklon. Primárně na sebe písmena přímo nenavazují, jen se řadí těsně za sebe. Podle oficiálních proporcí dosahuje standardní výška písmen střední výšky

⁵ Zdroj obrázku: Římská kapitála. *Písmo* [online]. Alžběta Pilařová, 2012, 2012 [cit. 2015-12-16]. Dostupné z: <http://pismo.xf.cz/show/rim1.jpg>

⁶ Zdroj obrázku: Comenia Script Universal. *Základní informace | Základní škola a mateřská škola Chraštica* [online]. Chraštica, 2009, 2015 [cit. 2015-12-16]. Dostupné z: http://www.zschrastice.cz/sites/default/files/u10/pruh_sedy_2_trida_o.jpg

velikosti 8 mm (u psací latinky je to 5 mm). Horní a spodní linie pak mají obě 5 mm (u psací latinky je to opět 5 mm).

K písmenům malé abecedy také původně patřily serify, které byly po pilotním ověřování odstraněny. Měly nahradit schopnost písmena samostatně stát a dobře ho rozpoznat (z tohoto důvodu má serif i jedno velké písmeno, I). Daly by se označit za jednodušší náhradu horních a dolních kliček, které neodmyslitelně patří k podobě písmen psací latinky.

Písmo je založené na jednoduchých tazích a písmenech, která se zdají podobná nám známé tiskové kurzívě. Žákům dává toto písmo možnost vlastní seberealizace a tím vytvoření vlastního charakteristického a přesto čitelného a nenásilného písma. K jeho utváření dochází již na 1. stupni základní školy např. libovolným sklonem písma. Písmo se vyučuje primárně beze sklonu, žáci se s ním seznamují až ve 2. ročníku. Jeho provedení je volitelné, avšak musí být pravidelné. Časem si však každý žák může zvolit cestu, která mu nejvíce vyhovuje.

Jednotlivá písmena jsou spojována intuitivně do slov pomocí ligatur. Jejich používání pro žáky není závazné. Písmena velké a malé abecedy se zde nikdy nespojují.

Devět hesel vystihujících písmo CS ⁷:

1. Jednoduchá velká abeceda;
2. Volitelný sklon;
3. Jednoduché přiřazování;
4. Současné potřeby dětí;
5. Snazší čitelnost v zahraničí;
6. Zjednodušený systém čtení/psaní;
7. Porozumění textu;
8. Více tvarových variant;
9. Návaznost na historii krasopisných písem.

Po pilotním ověřování, po kterém došlo k některým změnám, bylo písmo Comenia Script universal Ministerstvem školství, mládeže a tělovýchovy ČR schváleno pro výuku v českých školách jako alternativa k psací latině. Oproti původní verzi písmo přišlo o serify, zůstaly mu však ligatury (napojovací tahy).

⁷ Zdroj: Radana Lencová - O písmu Comenia Script. *Radana Lencová - O písmu Comenia Script* [online]. 2015 [cit. 2015-11-30]. Dostupné z: http://www.lencova.eu/cs/uvod/comenia_script/comenia_script_pismo/comenia_script_pismo_text

Po tomto ověřování potvrdilo MŠMT vhodnost tohoto písma pro levoruké žáky. K výhodám patří individuální rytmus v psacím procesu a přerušení textu pro zapsání diakritického znaménka.

Výzkum z roku 2012 provedený na Pedagogické fakultě Univerzity Palackého v Olomouci shrnul základní dotazy a obavy, které se nového písma týkají. Problém písma CS, který byl odhalen, je neschopnost žáků oddělovat jednotlivá slova. Ta jim splývají a dělají jim pak problém i ve čtení. Nápodoba dané písemné předlohy je pro žáky učící se písmu CS snazší než pro žáky, kteří se snaží o nápodobu psací latinky. Vzhledem ke krátké době zavedení písma se nedá přesně určit, zda budou žáci píšící písmem CS psát čitelněji v budoucnosti, dá se však odhadovat, že tomu tak bude.

1.2.1 Pilotní ověřování

Pilotní ověřování nového písma CS probíhalo od 1. 9. 2010 do 30. 6. 2012 pod záštitou Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy ČR současně na 33 školách v České republice. Cílem⁸ tohoto ověřování bylo:

- a. Zjistit, zda rozvoj písmařské dovednosti prostřednictvím písma CS je pro žáky (resp. pro určité skupiny žáků) vhodnější;
- b. připravit validní závěry, které umožní o využití písma CS pro školní výuku dále rozhodnout;
- c. případná úprava (dopracování) metodiky psaní písmem CS a doplnění již existujících didaktických materiálů o další pomůcky;
- d. získat podklady použitelné jako seriózní základ pro další výzkumná bádání ve sledované oblasti.

Do ověřování byly zahrnuty dvě skupiny škol - jedna experimentální a druhá kontrolní. Každá přihlášená škola se směla účastnit pouze jednou třídou v jedné z uvedených skupin. V roce 2010 se začínalo se žáky 1. tříd. V následujícím roce se pracovalo s těmi samými žáky, už žáky v druhém ročníku. Do ověřování byli zařazeni i rodiče testovaných žáků. Byla vyžadována jejich spolupráce se školou a souhlas se zapojením do projektu. Rodiče byli předem s celým projektem a jeho podmínkami a požadavky seznámeni.

Cíle výzkumu byly stanoveny na základě výzkumných metod, mezi něž patřilo například strukturované pozorování, analýza rozvoje písma žáků či diagnostické prověrky.

Ve shrnutí závěrečné zprávy (Wildová, 2012) je uvedeno, že písmo se pro žáky nejeví extrémně snazším. Závěrečnou právu po ukončení pilotního ověřování vydalo Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy ČR ve spolupráci s Pedagogickou fakultou univerzity Karlovy v Praze, Oblasti, ve kterých se kvalita písma mezi experimentální a kontrolní skupinou lišila, byl sklon a tvar. Nejvíce patrné byly rozdíly po provedení 1. a 2. diagnostické prověrky. S postupem času (3. a 4. diagnostická prověrka) se i tyto rozdíly značně zmenšily, až se vytratily.

Z výzkumu prováděného mezi učiteli, kteří se na ověřování podíleli, vycházejí kladné zprávy. Žáci s písmem neměli žádné výrazné obtíže. Učitelé ocenili předepsaný

⁸ Zdroj: Projekt ComeniaScript. *Projekt ComeniaScript* [online]. Praha, 2010 [cit. 2015-11-30]. Dostupné z: <http://projektcomeniascript.cz/index.php?site=projekt>

směr tahů jak pro praváky, tak u několika písmen i pro leváky. Jednoduchost písma vyhovovala i žákům se specifickými vzdělávacími potřebami.

Původně neplánovaným výsledkem ověřování bylo také zlepšení kvality čtenářského výkonu u žáků.

Problémem, který se učitelé v experimentální skupině snažili individuálně řešit, byla neschopnost žáků učících se psát písmem CS číst klasické psací písmo. Proto učitelé v experimentální skupině zařazovali v rámci různých aktivit do výuky texty psané psací latinkou. Do konce 2. ročníku už byli žáci schopni bez větších problémů text psaný psací latinkou číst.

První výzkum, který navázal na pilotní ověřování, se uskutečnil na univerzitě v Hradci Králové. Výsledky výzkumu byly publikovány v roce 2012 v časopise *Science Direct*. Výzkum zjišťoval postoj veřejnosti a rodičů žáků, kteří se novým písmem učí psát. Zabýval se také vědomostmi a znalostmi, které o tomto písmu rodiče žáků mají. Výzkumnou metodou byl strukturovaný dotazník (Bartošová, Maněnová, Třečková, 2012).

Výzkum prokázal poměrně dobrou znalost písma CS. Zajímavá však byla otázka postoje k tomuto písmu. Lidé se podle výzkumu rozdělili v podstatě do čtyř skoro stejně velkých skupin. Pozitivní postoj mělo k písmu Comenia Script 25% dotazovaných, spíše pozitivní postoj mělo 32% dotazovaných, negativní postoj mělo 21% dotazovaných a negativní, nebo žádný postoj k danému typu písma mělo 22% dotazovaných.

Obecně lidé pozitivně přijímají a podporují písmo CS zvláště kvůli jeho jednoduchosti, ale i přesto by chtěli zachovat národní rukopis v podobě psací latinky.

Druhý výzkum, který navazoval na pilotní ověřování, se uskutečnil na Pedagogické fakultě univerzity Palackého v Olomouci (Fasnerová, Drahoňovská, 2013). Výzkum byl zaměřen na písemný projev žáků 1. stupně ZŠ. Výzkumnou metodou byla analýza písemných projevů žáků. Autorky výzkumu se zaměřily na porovnání písma CS a PL ve třech stále diskutovaných oblastech: úhlednost písma, hranice slov ve větě, nápodoba předlohy. Uvádí se zde, že žákům dělá problém správné dělení slov. Ze závěru výzkumu vychází, že písmo CS je pro žáky snáze pochopitelné a napodobitelné. Na druhé straně žákům dělá problém správně rozdělovat věty na jednotlivá slova a slova na slabiky. „Jak uvádí Mladá fronta Dnes ze dne 22. 3. 2013, písanky pro CS pomáhají zejména žákům píšícím levou rukou a žákům se specifickými poruchami učení při výuce psaní“ (Fasnerová, Drahoňovská, 2013, s.139).

Ve výsledcích výzkumu je uvedeno, že nedošlo k viditelně zhoršené čitelnosti písma. V současné době však zatím chybí porovnání se staršími žáky, u kterých k tomuto zhoršení nejčastěji dochází.

1.3 Leváctví

Leváctví je vrozený sklon k přednostnímu užívání jednoho z párových orgánů. Tento vrozený sklon se začíná projevovat v době, kdy dítě vyžívá po stránce pohybové (Sovák, 1973:10). Život leváka je provázen spoustou složitostí a překážek, které musí překonat vzhledem k většinovému pravorukému prostředí a společnosti. Patří mezi ně i složitější proces výuky psaní, vzhledem k pravorukým pedagogům na základních školách a pravorukým rodičům. Výuku psaní dnes ovšem podporuje celá řada různých pomůcek, které jsou pro usnadnění života leváků vyráběny. V základu mezi ně patří například nůžky pro leváky, pravítka, nebo násadky na psací náčiní, které levákům pomáhají snáze dodržet správný úchop psacího náčiní⁹. Na trhu existují i kroužkové bloky se spirálovitou vazbou umístěné na pravé straně, aby nepřekážely pod rukou¹⁰.

Vzhledem ke snaze společnosti i školského systému zaměřovat se na individualitu, se začíná řešit problematika leváctví. Dnes můžeme v každé třídě o dvaceti žácích najít průměrně 1-3 levoruké žáky. Problematika leváctví se u nás začala více řešit v 70. letech 20. století především díky Miloši Sovákovi. V té době se přestávalo leváctví brát za nemoc nebo za něco špatného a problémy, které původní leváci v té době měli, pramenily ne z vrozeného leváctví jako takového, ale ze snahy žáky přecvičovat na praváky. U některých jedinců pak docházelo k neurózám a problémům s řečí (Sovák, 1971).

Dnes už se s přecvičovanými leváky mezi žáky pravděpodobně nesetkáme. Úspěch ve výuce psaní je pro leváka stejně jako pro praváka zakořeněn ve správném metodickém a pedagogickém vedení (Sovák, 1971). I přesto, že většina pedagogů je pravorukých, mohou dát levorukým žákům potřebnou metodickou podporu a základ pro úspěšné zvládnutí dovednosti psaní.

Leváctví je dnes řazeno do skupiny specifických poruch učení. Největší problém s psaním, a především s jeho úpravou, mají děti, které mají laterální kříženou. „Křížená laterální“ je termín užívaný pro děti používající údy různých stran těla pro různé činnosti (Selikowitz, 2000). Nejčastější a pro psaní nejhorší kombinací křížení laterality je křížená laterální ruky a oka (Jucovičová, 2014). Křížená laterální se nemusí týkat pouze žáků píšících levou rukou; k potížím se psaním dochází také u pravorukých

⁹ Zdroj: Obchod pro leváky. *Obchod pro leváky* [online]. 2014 [cit. 2015-11-30]. Dostupné z: <http://www.obchodprolevaky.cz/>

¹⁰ Zdroj: Spiral Notebooks for Left-Handers | Left Handed Products | Lefty Notebook Paper. *Therapy Shoppe* [online]. Grand Rapids, Michigan, 2015 [cit. 2015-11-30]. Dostupné z: <https://www.therapyshoppe.com/category/P2469-spiral-notebooks-for-left-handers-lefty-notebook-paper>

písařů, pokud mají dominantní levé oko a pravou ruku. Ve všech těchto případech je třeba dbát na základní pravidla - správný úchop psacího náčiní, správný sklon sešitu a správný posez u psaní. V souvislosti s lateralitou se také dostáváme ke spolupráci jednotlivých párových orgánů. Spolupráce ruky a oka, která je velmi důležitá v souvislosti se psáním se nazývá vizuomotorická koordinace (Jucovičová, Žáčková, 2014).

1.4 Diagnostika laterality

Lateralitu charakterizuje jeden z největších odborníků na tuto problematiku prof. MUDr. et. PhDr. Miloš Sovák, DrSc. následovně: „Lateralitou nazýváme převahu jednoho z párových orgánů (smyslových a hybných), popř. převahu jedné poloviny orgánu nepárového (např. jazyka)“ (Sovák, 1966).

Leváctví je tedy projevem laterality, projevem dominance jedné mozkové hemisféry a následně jedné horní končetiny.

Lateralitu můžeme dělit na stupně, např. podle Drnkové - Syllabové (1991):

1. Vyhraněné, výrazné leváctví;
2. Méně vyhraněné, mírné leváctví;
3. Nevyhraněná, neurčitá lateralita;
4. Méně vyhraněné, mírné praváctví;
5. Vyhraněné, výrazné praváctví.

Pravoruká společnost dnes leváctví přirozeně akceptuje a snaží se levákům vycházet různými prostředky vstříc. Na dítě již od narození působí všude a ve všem pravoruké prostředí, ať už se to týká držení příboru nebo podávání ruky při pozdravu. Líbí se mi proto názory, že pravoruké prostředí není přítěž pro levoruké, jen je to více posiluje v jejich všestrannosti (Vodička, 2008). Bylo prokázáno, že leváci jsou, co se týče obratnosti, přizpůsobivější než praváci, které k používání druhé ruky příliš často nic nenutí.

Diagnostika laterality se obecně provádí v pedagogicko-psychologické poradně. Některá cvičení využívaná k diagnostice laterality jsou také zařazena do zápisů do 1. tříd. Lateralita se diagnostikuje jak u horních končetin, dolních končetin, tak i u párových smyslových orgánů jako jsou oči a uši.

Diagnostika laterality horních končetin se dělí na tři části, podle způsobu provádění a zapojení jen jedné, nebo obou rukou. Jsou to unimanuální preference (pracuje jen jedna ruka), bimanuální preference (pracují obě ruce, jen jedna z nich však zastává důležitější úlohu), manuální proficiencie (pracují obě ruce, porovnává se rozdíl v provedení úkolu) (Šimková, 2012).

Na samotné vyšetření je třeba se pečlivě připravit. Všechny úkoly je vhodné provádět s dítětem o samotě, aby nebylo nikým rušeno. Pokud ke splnění úkolu potřebuje nějaké náčiní, musíme mu ho vždy připravit přímo před něj. Dítěti

zdůrazníme, že se nejedná o soutěž. Neříkáme dítěti, co se snažíme zjistit. Celý test provádíme dvakrát, s odstupem přibližně dvou týdnů, abychom postihli stálost výkonů.

Vyhodnocení testu lateralit y zajistí kvocient pravorukosti, podle kterého můžeme určit, do jakého stupně lateralit y se dítě řadí. Vypočítáme ho pomocí vzorce: $DQ = \frac{(P+A/2)}{n} \times 100\%$; kdy P = počet všech pravorukých výkonů, A = počet všech nevyhraněných, n = počet všech úkolů, které byly při testování prováděny.

Na základě výsledků můžeme žáka přiřadit k jednomu z výše uvedených pěti stupňů lateralit y podle následujícího rozmezí: DQ = 100-90 (vyhraněné praváctví), DQ = 89-75 (méně vyhraněné praváctví), DQ 74-50 (nevyhraněná lateralita), DQ 49-25 (méně vyhraněné leváctví), DQ 24-0 (vyhraněné leváctví) (Šimková, 2012).

Na diagnostice leváctví se celkově podílejí tři metody. Anamnéza, testy a hodnocení dosažených výsledků (Sovák, 1966). Anamnézou se myslí výpověď rodičů, jak se u dítěte začala lateralita projevovat aj. Výzkumnou metodou je zde rozhovor vedený s rodiči, který je potřeba umět vhodně vyhodnotit.

Jako test lateralit y uvádí Miloš Sovák zkoušky, s jejichž pomocí se snaží zjistit původní typ (genotyp) lateralit y. Jsou to zkoušky pro horní končetiny, pro dolní končetiny, testy senzorické lateralit y, test obrázku a písma (Sovák, 1966).

K testům přistupujeme v případě, kdy výsledky anamnézy nejsou zcela jasné. Pro zjištění typu lateralit y není důležitý jen test lateralit y ruky, ale i senzorický test. Vzhledem k důležitosti spolupráce ruky a oka při psaní. Leváctví se v tomto případě rozděluje na stupně podle jeho síly na leváctví silného, středního a slabšího stupně (Sovák, 1966).

1.5 Hygienické a pracovní návyky

Mezi hygienické a pracovní návyky při psaní řadíme správné sezení, vhodné místo ke psaní, dostatečné světlo ve třídě, správné držení psacího náčiní, organizaci pracovního prostoru, sklon sešitu. Jednotlivé návyky spolu velmi úzce souvisí a navzájem se ovlivňují.

Sezení v lavici, umístění ve třídě. Ideální pro levorukého písáře je sedět v lavici sám. Dnes se již rozmohly menší lavice, určené pouze pro jednoho žáka, kde má své soukromí. Sám si organizuje svůj prostor, o který se nemusí s nikým dělit. Pokud přetrvávají lavice pro dva žáky, pak mohou nastat tři situace: v jedné lavici sedí dva levorucí žáci, dva pravorucí žáci, jeden žák levoruký a jeden pravoruký. V prvních dvou případech nedochází k žádnému konfliktu. V druhém případě je třeba dbát na to, aby levoruký písář seděl vždy na levé straně lavice, jinak se žáci navzájem strkají lokty rukou, kterými píší. „Při nácviku správného sezení při psaní se zaměřujeme na polohu jednotlivých částí těla v tomto pořadí: nohy, hrudník, paže, hlava.“ (Jucovičová, Žáčková, 2008) Ruka ideálně svírá s lavicí pravý úhel, žák se neopírá hrudníkem o desku stolu, je však mírně předkloněný, hlava je v prodloužení hrudník a oči by měly být optimálně 25-30 cm od sešitu (Jucovičová, Žáčková, 2008). Většina lavic a židlí má možnost individuálního nastavení výšky, proto není problém vytvořit ideální podmínky pro psaní každému.

Osvětlení ve třídě, která je z většiny tvořena pravorukými žáky, je podle toho také utvořeno. Obecně platným pravidlem je, že světlo má svítit k žákovi z druhé strany, než kterou rukou píše. Proto jsou okna ve třídách vždy po levé straně. To samozřejmě nevyhovuje žákům levorukým. Tento nedostatek je kompenzován umělým osvětlením celé třídy.

Organizace pracovního prostoru. Žák by měl mít na lavici minimum předmětů, které při psaní mohou překážet, nebo odvádět pozornost od samotného úkolu. V nižších ročnících můžeme mít na lavici psací náčiní, sešit a případně předlohu písmen; nic jiného většinou není potřeba.

Správné držení psacího náčiní. Toto téma je, co se leváctví týče, velmi diskutované. Správné držení má být prováděno tzv. špetkovým úchopem (Šimková, 2012). Psací náčiní podkládá prostředníček, z boku jej přidržuje palec a ukazováček je jen lehce položen shora. Náčiní držíme přibližně 2 cm od jeho hrotu. Opačný konec psacího náčiní směřuje do výseče tvořené loktem a ramenem. Tomuto držení se

na základních školách snaží naučit všechny děti. Je to však jedna z mála věcí, která levorukým pisařům nevyhovuje a dělá jim problém. Příčinou může být samotné písmo, kterému se u nás ve školách žáci učí. Jeho tahy a následné tlaky vyvíjené perem proti podložce jsou utvořeny pro pravorukou společnost. Dalo by se říci, že „pro leváky je proti srsti“ (Vodička, 2008). Proto často vzniká držení, které je označováno jako, drápovité, nebo hákovité, kterým si levák psaní usnadňuje. Kompenzuje tak svou levostrannou orientaci. Vodička označuje toto pojmenování za zbytečně hanlivé a přejímá označení ze zahraničí, která v překladu označují „horní způsob držení“. V příručkách o výuce psaní je toto držení označováno za špatné. Přesto však nebylo žádnými výzkumy prokázáno, že by mělo negativní vliv na dítě např. ze zdravotního hlediska (Vodička 2008). A pokud levorukému pisaři pomáhá vyrovnat se s písmem určeným pro pravorukého pisaře, proč by ho tedy nemohl užívat? Právě Vodička se ve své knize „*Nechte leváky drápat*“ zabývá otázkou pohodlného psaní leváků. Není tohle držení jen klíčem k pohodlnému a čitelnému psaní? Je to jistě jeden z pohledů na problematiku úhlednosti psaní leváků. My však pracujeme s momentálně jediným oficiálně správným držením psacího náčiní, kterým je již zmíněný špetkový úchop.

Sklon sešitu. Pro leváky je tolerován a podporován mírný sklon sešitů či listů pravým rohem k dolnímu okraji lavice. Případně se doporučuje přímé postavení sešitů.

1.6 Kvalitativní znaky písma

Mezi kvalitativní znaky písma řadíme: tvar písma, velikost, úměrnost velikosti, stejnoměrnost velikosti, jednotážnost a vazebnost, sklon písma, hustota a rytmy a úprava písemnosti. Jsou to znaky písma, které vypovídají o jeho kvalitě. Ovládnutí základních kvalitativních znaků písma je podmínkou pro jeho celoživotní užívání. Jejich správné dodržování nám zaručuje čitelný a úhledně vyhlížející písemný projev.

Tvar písma. Rozhoduje o úhlednosti a čitelnosti celého psaného textu. U psací latinky mají písmena e, o, s, h, l, f štíhlé tvary.

U písma CS jsou písmena podstatně širší. Některá písmena mají více tvarových variant¹¹ a jsou zde i rozdíly ve způsobu, nejčastěji směru psaní písmen. Tato odlišnost je důležitá právě pro levoruké písmaře. Některé tahy jsou jim přizpůsobeny. Jedná se konkrétně o malá písmena f, t, z a velká písmena A, E, F, H, I, M, N, T, W, Z.

Velikost písma. Jedná se o výšku jednotlivých písmen. Písmena v psací latince jsou pravidelně rozdělena podle jejich výšky na tři skupiny. Jsou to písmena střední výšky (a, c, e aj.), písmena horní délky (b, l, k aj.) a písmena dolní délky (p, j aj.) K dodržování správné velikosti písmen nám v prvopočátečním psaní napomáhá liniatura, která je vyznačena v písankách (příloha č. 1).¹²

Mezery mezi jednotlivými pomocnými linkami jsou 5 mm na každou stranu.

Z tohoto hlediska je liniatura pro písmena písma CS nepravidelná. Je zde zvětšená střední výška, a to na 8 mm, což žákům dává větší prostor ke psaní. Horní i dolní délka je ve vzdálenosti 5 mm. Samostatná velikost písmene tedy není pravidelně rozdělena na třetiny (Černohubá, 2013).

¹¹ Comenia Script. *Radana Lencová* [online]. Praha, 2010 [cit. 2015-11-30]. Dostupné z: http://www.lencova.eu/download/Lencova_Comenia_Script-short%E2%80%93932013.pdf

¹² Zdroj obrázku: Písanka psací latinka. *Nakladatelství Didaktis* [online]. webprogress, 2005, 2015 [cit. 2015-12-16]. Dostupné z: <http://www.didaktis.cz/Data/img/katalog/view/1105b.jpg>

Úměrnost velikosti. Psací latinka dodržuje poměr výšky a délek 1:1:1. U písma CS se to takto vyjádřit nedá. Poměr činí 8 mm, 5 mm a 5 mm (Černohubá, 2013). U obou typů písma jsou povoleny menší odchylky, pokud nebrání dobré čitelnosti a úhlednosti písma.

Stejnoměrnost velikosti písma. Tento znak písma se dodržuje u obou typů písma. Pro žáky 1. a případně i 2. třídy jsou zavedeny tzv. pomocné linky, které jim práci usnadňují. Tento znak velmi ovlivňuje celkovou úhlednost písma. Každý si časem najde svou vlastní osobní výšku a délku, kterou je však v psaném projevu nutno dodržovat.

Jednotažnost, vazebnost. Psací latinka je založena právě na tomto znaku. Všechna písmena na sebe navazují a jsou psána jedním tahem. Je to předmětem častých diskuzí, zda zvládnutí právě tohoto znaku způsobuje žákům největší potíže. Zvláště pak žákům dyslektickým, či levákům. Slova psaná psací latinkou začínají v jednom bodě a končí na konci slova. Celé slovo se tedy píše jedním tahem, následně se k němu vpisují diakritická znaménka. Jde o jedno nasazení pera na jedno slovo (nepočítaje diakritické znaky). Písmo CS k tomu přistupuje zcela odlišným způsobem. Jednotlivá písmena na sebe nenavazují, nejsou nijak propojena. Skládáme je na linku těsně za sebe¹⁴. Co se týče diakritických znamének, píšeme je ihned po napsání daného písmena, které je vyžaduje. Dochází zde ovšem k problému – mezery, které jsou mezi jednotlivými písmeny a následně slovy, jelikož žáci píšou automaticky písmena a nerozdělují jednotlivá slova. U psací latinky není pochyb o konci a začátku jednotlivých slov,

¹³Zdroj obrázku: Liniatura - Comenia Script. *Comenia Script - výuková aplikace pro tablety, telefony a interaktivní tabule* [online]. J4W, 2014, 2014 [cit. 2015-12-16]. Dostupné z: <http://comeniascriptapp.cz/interaktivni-tabule/images/screenshots/abecedy.jpg>

¹⁴ Zdroj: Comenia Script. *Radana Lencová* [online]. Praha, 2010 [cit. 2015-11-30]. Dostupné z: http://www.lencova.eu/download/Lencova_Comenia_Script-short%E2%80%93932013.pdf

zatímco u písma CS jednotlivá slova splývají v dlouhý celek. Text je tím pádem náročnější pro čtení. Dochází k tomu obzvláště v počátcích výuky psaní a čtení. Na každé písmeno je znovu nasazováno pero a žák se proto musí při psaní každého písmene znovu orientovat na řádku. To může některé žáky plést a zbytečně zaměstnávat. K tzv. přerušování psacího tahu dochází i u psací latinky (Šimková, 2012) v tom momentu, kdy žák kvůli jistějšímu projevu doplňuje diakritická znaménka ihned po napsání daného písmene. Nejčastěji tak píší dysortografici, pro které je správné psaní diakritických znamének jedním ze základních problémů. Těsné a nespojitě skládání písmen za sebe má své výhody i nevýhody.

Sklon písma. U psací latinky je standardní sklon písma 75° . Pro žáky se sklon písma toleruje mezi 90° - 60° (Penc, 1978). Za chybný sklon je považováno např. písmo ležaté, zvrácené, stojaté, vějířovité, nebo rozvrácené.

Chybný sklon písma psací latinky, vějířovitý sklon:

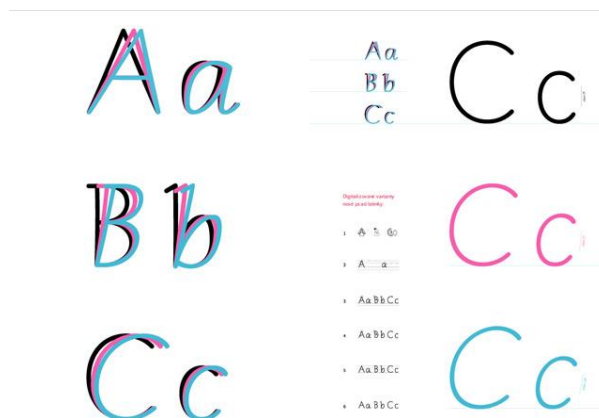

Vějířovitý sklon¹⁵

Pro levoruké písaře je nově tolerovaný sklon mírně doleva, tedy $90^\circ+$. Přesto je nejdůležitější, aby byl sklon písma u všech písmen, slov i vět, v daném písemném projevu shodný. Což může pomoci zajistit úhlednost a čitelnost textu. U písma CS se žáci se sklonem písma setkávají až v 2. ročníku¹⁶. V 1. ročníku se učí stojatá písmena, tedy sklon 90° . Ve 2. ročníku už dochází k mírnému sklonu jak na pravou, tak na levou stranu. Dochází k vytváření vlastního rukopisu, na který písmo CS klade velký důraz, především kvůli pozdějším rokům.

¹⁵ Zdroj obrázku: Vějířovitý sklon. *Jak správně psát* [online]. 2015, 2015 [cit. 2015-12-16]. Dostupné z: http://www.jak-spravne-psat.cz/photos/small/_DSC6944-0.jpg

¹⁶ Zdroj: Comenia Script. *Radana Lencová* [online]. Praha, 2010 [cit. 2015-11-30]. Dostupné z: http://www.lencova.eu/download/Lencova_Comenia_Script-short%E2%80%93932013.pdf

Sklon písma - Comenia Script 1 ¹⁷

Hustota a rytmiizace. Jedná se o pravidelné a správně umístěné mezery, rozestupy mezi jednotlivými písmeny, znaky a následně i slovy. Toto téma bylo zmíněno v předchozí části věnované jednotaznosti a vazebnosti. Je to oblast psacího projevu, která má velký podíl na výsledné úhlednosti a čitelnosti textu. Pokud žák zvládne přiměřené mezery mezi písmeny a slovy, přechází k orientaci na stránce. Orientací žáka na stránce jsou myšleny vhodné a pravidelné rozestupy mezi jednotlivými řádky. To je však předmětem výuky psaní až ve 3. ročníku (Šimková, 2012).

Úprava písemnosti nijak úzce nesouvisí s dosud zmíněnými kvalitativními znaky písma. Pokud však žák všechny tyto znaky splňuje, pak bude i jeho úprava správná. Celková úprava písemnosti zahrnuje všechny aspekty textu, tedy jak text vypadá a jak působí. Sleduje se jestli a jak žák využívá prostoru, který mu byl poskytnut, například správné rozdělení slova na konci řádku (Šimková, 2012). Do celkové úpravy písemnosti řadíme i správnou analýzu slova, tedy dovednost správně amorfyzovat slovo, tj. rozložit jej na slabiky a pak napsat. Tato část podle již uskutečněných výzkumů (viz. kapitola: Pilotní ověřování) činí žákům učícím se psát písmem CS značné obtíže. Slova nerozdělují, a pokud by k rozdělení slova mělo dojít, napíší radši celé slovo na nový řádek. Nedochozí zde pak k využití celého poskytnutého prostoru pro psaní (Bartošová, Maněnová, Třečková, 2012).

¹⁷ Zdroj obrázku: Sklon písma. *Radana Lencová* [online]. Praha: Lart, 2015, 2015 [cit. 2015-12-16]. Dostupné z: http://www.lencova.eu/images/latinka_str2.jpg

1.7 Psací prvky

Systém psacích prvků připravuje žáky na samotné psaní jednotlivých písmen. Prostřednictvím psacích prvků se seznamují s jednotlivými částmi písmen, ze kterých se skládají. Po bezpečném ovládnutí každého z nich přecházejí žáci k jejich spojování do celých písmen.

1.7.1 Psací latinka

Jednotlivá písmena psací latinky jsou poměrně složitá a pro jejich výuku se žáci nejprve učí jejich základní prvky, které pak spojují do písmen (Šimková, 2012).

Základním psacím prvkem je šikmá čára nebo také „deštičková“ čára. Tento prvek se vyskytuje v celé řadě písmen a má různé obměny. Na malém písmenu **t** můžeme pozorovat šikmou čáru psanou shora dolů. Při jejím psaní začínáme na pomocné lince horní délky a končíme na základní lince. Sklon této šikmé čáry je 75°. Po zvládnutí tohoto prvku přistupujeme k psaní různě vysokých šikmých čar shora dolů, které začínají na úrovni střední výšky a končí na základní lince. Po protažení různě vysokých šikmých čar končících na základní lince je protáhneme až na pomocnou linku dolní délky. Tento prvek užijeme při psaní malého **p**. Pohyb shora dolů je pro žáky přirozený, a proto je psaní šikmé čáry zdola nahoru řazené až jako poslední z této skupiny. Jeho psaní začínáme na základní lince a končíme na pomocné lince horní délky. Kombinací šikmé čáry zdola nahoru a následné šikmé čáry shora dolů nám vznikne celé písmeno **t**. Napojením těchto dvou prvků se tvoří tzv. ostrý obrat, který umožňuje a usnadňuje jednotaznost psaní písmen. Přesah přes základní linku je zakončením této skupiny prvků. Psaní prvku začínáme na základní lince, pokračujeme šikmou čarou zdola až k pomocné lince střední výšky, s pomocí ostrého obratu se pak vracíme šikmou čarou shora dolů až k pomocné lince dolní délky. Vznikne tak základ pro psaní malého **p**.

Prvek, který se vyskytuje ve velkém množství písmen psací latinky, se obecně nazývá zátrh. Jeho nejjednodušší formou je horní zátrh. Jeho psaní začíná a končí na základní lince s dotekem pomocné linky střední výšky. Z tohoto prvku se skládají písmena **n**, **m**. Pro psaní velkých písmen je nutné použít horní zátrh se začátkem nad linkou. Tento prvek dosahuje horní délky a končí na základní lince. Využíváme ho

k psaní písmen **M, N, Y**. Opakem horního zátrhu je dolní zátrh. Jeho nejčastější využití je napojení jednotlivých písmen. Umožňuje nám dodržovat princip psaní psací latinky – její jednotažnost a plynulost. K dokončení celých písmen jako jsou **m, n** musíme spojit dva již zmíněné psací prvky. Vznikne nám složený zátrh s protažením. Všechny psací prvky na sebe postupně navazují a jsou podmíněny dobrou znalostí prvků předešlých. Proto i u složeného zátrhu s protažením si můžeme všimnout šikmé čáry shora dolů. Složitější formou zátrhu je složený zátrh se zúžením. Pro žáky je velmi obtížné udržet správnou míru zúžení. Když žáci ovládnou tento prvek, přicházejí k finálnímu prvku této skupiny, který kombinuje všechny dosud osvojené poznatky. Jedná se o složený zátrh se zúžením nad linkou. Začátek nad linkou je velmi obtížný, pokud si žák není jistý orientací na lince a stránce. Při psaní tohoto prvku se musí soustředit na mnoho faktorů, proto patří mezi složitější prvky. Tento prvek nám umožňuje správně napsat písmeno **V**.

Obtížnost prvků se postupně zvyšuje. Proto jsou klíčky, které jsou typickým znakem pro psací latinku, řazeny až ke konci výuky psacích prvků. Vzhledem k přirozenosti směru psaní se nejprve žáci učí horní klíčku. Tento prvek se začíná psát na základní lince a na ní také končí. Malá psací písmena **k a l** jsou tvořena právě touto klíčkou. Naopak dolní klíčka se začíná psát na pomocné lince střední výšky a na ní také končí. Ani jeden z těchto prvků netvoří písmeno samostatně. Je potřeba ho kombinovat s jinými prvky. Pak vzniknou písmena **k, h, l, j**.

Nejobtížnějším, a proto až na konec zařazeným prvkem psací latinky, je tzv. „kapička na drátě“. Je to těžko specifikovatelný prvek, jehož tvar nám připomíná kapku. Správný tvar tohoto prvku je pro žáky velmi obtížné zvládnout. Pro psaní jsou snadné přímé linie, která je v tomto případě jen jedna – šikmá čára shora dolů. Prvek „kapička na drátě“ má dvě velikosti, podle písmena, které jím tvoříme. Pro malá písmena píšeme tento prvek v rozsahu základní linky až pomocné linky střední výšky, jsou to písmena **a, o**. Pro velká písmena je rozsah tohoto prvku od základní linky po pomocnou linku horní délky.

1.7.2 Comenia Script

Písmo CS se skládá ze základních tvarů písmen tiskací abecedy. Písmena se pak skládají z přímých čar a jednoduchých obloučků. Některé tahy, kterými písmena píšeme, jsou také přizpůsobeny pro levoruké písáře. Především způsobem, jakým se píší

například vodorovné čáry. Pravák je píše zleva doprava, zatímco levák má oficiálně tolerováno psát je zprava doleva. Tyto obrácené tahy pro leváky jsou umožněny u písmen a číslic: **f, t, z, 1,3,5,7, A, E, F, H, I, M, N, T, W, Z**¹⁸.

Tvarové skupiny písmen velké abecedy (Lencová, 2010):

- Rovné tahy – I, L, H, T, E, F;
- Šikmé tahy – V, W, M, X;
- Rovné a šikmé tahy – A, K, N, Z, Y;
- Kulaté a půlkruhové tahy – O, Q, C, G, D, U;
- Tahy s malým obloukem – J, P, R, B, S.

Tvarové skupiny písmen malé abecedy:

- Rovné tahy – l, i, j, t;
- Šikmé tahy – v, w, x, z, k, y;
- Kulaté tahy – o, c, e, ch;
- Obloukovité tahy – n, h, m, u, y;
- Tahy se „slzičkou“ – a, g, q, d, b, p;
- Kombinované tahy – r, f, s (druhá varianta písmene f a k).

Specifikem písma Comenia Script je ligatura (napojení). Ligatury se užívá k přirozenému a praktickému napojení jednotlivých písmen ve slovech. Zavedení ligatur není pro žáky závazné. Ligatury se v psaném projevu objevují až po zvládnutí základního tvaru písmen. Jsou estetickým doplňkem psacího projevu a psaný projev urychlují. Písmo je však plnohodnotné i bez jejich použití.

Žáci si v začátcích své školní docházky postupně zautomatizují správné psaní všech uvedených psacích prvků a mohou je pak spojovat do celých písmen. Není možné, aby probíhala výuka písma, aniž by jí předcházelo nacvičení a plné zautomatizování psaní jednotlivých psacích prvků.

¹⁸Zdroj: Comenia Script. *Radana Lencová* [online]. Praha, 2010 [cit. 2015-11-30]. Dostupné z: http://www.lencova.eu/download/Lencova_Comenia_Script-short%E2%80%93932013.pdf

2 Metodická podpora, písanky

Jako podpora pro výuku psaní na školách jsou využívány tzv. písanky. Obvykle k nim bývají vydávány i metodiky pro pedagogy, ve kterých je popsán doporučený postup a systém výuky s písankami. Tato kapitola je věnována právě různým typům využívaných písanek a jiných podpůrných sešitů a programů určených k výuce psaní na 1. stupni ZŠ.

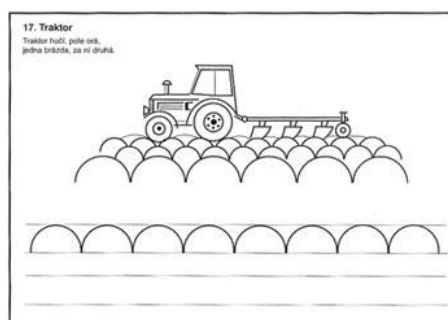
2.1 Psací latinka

Vzhledem k dlouholetému užívání psací předlohy na základních školách v ČR, je nabídka písanek a metodik pro učitele a žáky velmi rozsáhlá.

Aktuální psací předloha PL – příloha č. 2.

Celé sady, které jsou prostředky k výuce psaní na základní škole, nabízí poměrně velké množství nakladatelství, takže si každá škola a každý pedagog může vybrat sadu, která mu nejvíce vyhovuje a splňuje jeho požadavky. Obvykle se sada pro výuku prvopočátečního psaní skládá z písanky a pracovních sešitů obsahujících kresebné cviky a psací prvky. Zvlášť jsou pak vydávány doprovodné metodiky, které pomáhají učitelům využívat nabízených pomůcek k výuce co nejefektivněji.

Pracovní sešit věnovaný kresebným cvikům obsahuje soubor přípravných cviků, které slouží především k uvolnění svalů ruky. Žáci se s nimi seznamují už v rámci předškolního vzdělávání a pokračují i v začátcích školní docházky. Cvičení jsou motivována předměty, které děti znají a setkávají se s nimi v běžném životě. Je to například přelétání včelky z květu na květ, navíjení klubička atp. Tyto cviky se provádí nejen v pracovních sešitech, ale také na větších formátech, například na plakátech nebo na tabuli.

Kresebné a uvolňovací cviky¹⁹

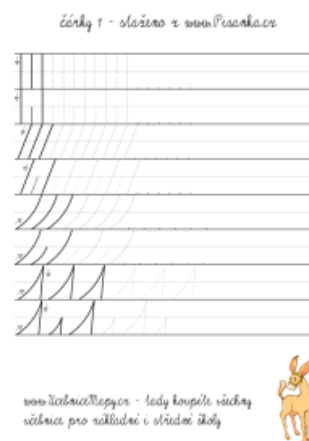
Kresebné cviky ²⁰

Po dostatečném uvolnění ruky přichází na řadu jednotlivé psací prvky, které již vyžadují přesnější ovládání ruky a jemnou motoriku. Žáci se nejprve učí psát jednotlivé

¹⁹ Zdroj obrázku: Traktor. *Metodický portál RVP - Modul Články* [online]. Praha, 2007, 2015 [cit. 2015-12-16]. Dostupné z: <http://clanky.rvp.cz/wp-content/upload/obrazky/2448/5.jpg?084847u>

²⁰ Zdroj obrázku: Uvolňovací cviky. *Knihy.ABZ.cz - internetové knihkupectví* [online]. Praha: Knihy ABZ.cz., 2004, 2015 [cit. 2015-12-16]. Dostupné z: http://knihy.abz.cz/imgs/products/img_281033_main.jpg

prvky, ze kterých se písmena skládají. Jednotlivé psací prvky, které v těchto pracovních sešitech můžeme najít, jsou uvedené v kapitole věnované psacím prvkům. K psaní celých písmen mohou žáci přikročit v době, kdy bezpečně zvládají psaní těchto jednotlivých prvků.

Psací prvky 1²¹

Psací prvky 2²²

Nejznámějším prostředkem pro výuku prvopočátečního psaní na základních školách jsou písanky. Obvykle mívají 3-4 díly. V jednotlivých dílech se žáci seznamují se psaním jednotlivých písmen, která pak postupně spojují do známých slov. Každému samostatnému písmenu je věnovaná minimálně jedna stránka. Písanky mají obvykle formát A5. V některých jsou zahrnuty i číslice. Každé písmeno je doplněno obrázkem (někdy i rytmickou básničkou), která žákům pomáhá snáze si zapamatovat postup, jakým se písmeno správně píše.

Písanka 2 2²³

Písanka 1²⁴

²¹ Zdroj obrázku: Psací prvky. *Písanky ke stažení zdarma - Pisanka.cz* [online]. WordPress, 2015, 20155 [cit. 2015-12-16]. Dostupné z: <http://pisanka.cz/wp-content/uploads/2013/01/carky1-211x300.png>

²² Zdroj obrázku: Tahy, čáry. *Knihy.ABZ.cz - internetové knihkupectví* [online]. Praha, 2015, 2015 [cit. 2015-12-16]. Dostupné z: http://knihy.abz.cz/imgs/products/img_307018_orig.jpg

²³ Zdroj obrázku: Písmeno l. *Levné učebnice angličtiny, němčiny, italštiny i dalších předmětů | ajshop.cz* [online]. Praha: Books & Books s.r.o., 2002, 2015 [cit. 2015-12-16]. Dostupné z: <http://www.ajshop.cz/img/gallery/default/1282.jpg>

V písankách nalezneme různé formy psaní. Jedním z nich je opis. Jedná se o nejjednodušší formu psaní, kdy žáci napodobují předepsanou předlohu. Druhou formou psaní, která se v písankách vyskytuje, je přepis. Je obtížnější než opis, protože zde je předloha napsána tiskacími písmeny a žáci předtištěný text přepisují psací latinkou. Třetí forma psaní je diktát. Nejprve jsou žákům ústně diktována jednotlivá písmena, která žák na základě sluchové percepce zapisuje, později jsou žákům diktována celá slova a věty. Nejobtížnější formou psaní je tzv. autodiktát, kdy žák píše slova nebo slovní spojení na základě analýzy předtištěného obrázku, ve vyšších ročnících pak žáci píší text, který se např. naučili z paměti (básničku aj.) (Šimková 2012).

V České republice existuje pestrá škála sad pomůcek, která pomáhá žákům s výukou písma. Sady obvykle obsahují jak jednotlivé písanky, tak i sešity Kreslím tvary, nebo Kresebné cviky. Pedagog působící na základní škole si tak může sám zvolit sadu, která mu nejvíce vyhovuje a s ní pak pracovat.

²⁴ Zdroj obrázku: První písmena. *Knihy.ABZ.cz - internetové knihkupectví* [online]. Praha, 2015, 2015 [cit. 2015-12-16]. Dostupné z: http://knihy.abz.cz/imgs/products/img_315258_orig.jpg

2.2 Comenia Script

Výuka písma Comenia Script je podpořena sadou učebních materiálů a pomůcek. Nakladatelství Svět, které má výhradní právo tisku těchto materiálů, nabízí školám balíček Comenia Script Universal.²⁵

Sada obsahuje:

- Praktický manuál „Comenia Script universal“;
- Tahák do kapsy „Abeceda“ – praváci + leváci;
- Záložku s abecedou - praváci + leváci
- Sérii listů „Duhové písmeno“;
- Karty s písmeny a obrázky;
- Pexeso „Comenia Pictures“;
- Písmena k vystřihování;
- Tabulku s abecedou.

Základní balíček Comenia Script 1²⁶

Postup při výuce psaní je podobný jako u již zmíněné psací latinky. Nehledě na typ vyučovaného písma, musí žáci nejdříve projít tzv. kresebnými cviky, při nichž si uvolňují ruku a prsty. Získávají tak jistotu při držení psacího náčiní. Tyto cviky jsou prováděné nejen vsedě v lavici, ale i vestoje ve vzduchu, štětcem na plátno, nebo mokrou houbou na tabuli. V souboru vyučovacích pomůcek k výuce písma Comenia Script se pracovní sešit obsahující tyto cviky nazývá *Kreslím tvary*.

²⁵ Nakladatelství Svět » Vydavatelé » Levné učebnice. *Levné učebnice - internetové knihkupectví* [online]. 2006-2015 [cit. 2015-04-02]. Dostupné z: <http://www.levneucebnice.cz/vydavatele/nakladatelstvi-svet/>

²⁶ Zdroj obrázku: Sada Comenia Script. *Levné učebnice - internetové knihkupectví* [online]. Praha: Bookretail s.r.o., 2015 [cit. 2015-12-16]. Dostupné z: <http://static.levneucebnice.cz/files/photos/w/3/32f2c92a36c3c8214bfa40fa97a1abe0d8b5acbe.jpg?v=1>

Písanka 1. ročník 1²⁷

Po dostatečném uvolnění ruky přistupují žáci k nácviku psaní jednotlivých tvarů písmen v písance Kreslím tvary. Poté již přistupují k samotnému psaní jednotlivých písmen. Žáci znají podobu písma, s níž se setkávají ve slabikářích (čítankách), a proto je pro ně konstrukt písmen snazší. Písanky pro výuku tohoto typu písma jsou velmi pestré, barevné a doplněné příběhy. Ve druhém i třetím ročníku jsou tematicky zaměřené na cestování. Mají formát A4. Žáci jejich prostřednictvím cestují po různých státech a zemích, které souvisí s vyučovaným písmenem. V písance jsou vždy uvedené i faktické informace o dané zemi. Písanky tak mají mezipředmětový přesah.

Umím psát na cestách 1²⁸

Písanka 2. ročník 1²⁹

²⁷ Zdroj obrázku: Kreslím tvary. *Levné knihy, internetové knihkupectví, online prodej knih* | AZ Knihy.cz [online]. Praha, 2015 [cit. 2015-12-16]. Dostupné z: <http://www.azknihy.cz/media/catalog/product/cache/1/image/229x/040ec09b1e35df139433887a97daa66f/6/d/6d6b40506a2dda72242443a68f85040c9243a937.jpg>

²⁸ Zdroj obrázku: Umím psát na cestách. *Prodej učebnic, školní a kancelářské potřeby* | Učebnice Vaniček [online]. Brno, 2015 [cit. 2015-12-16]. Dostupné z: <http://www.ucebnicevanicek.cz/upload/produkty/new-max-0-10174.jpg>

²⁹ Zdroj obrázku: <http://static.levneucebnice.cz/files/photos/l/a/ac894a3727215527d1273597c8882d7cafad681a.jpg?v=1>

Práce s písankami k písmu CS žáky velmi baví především díky jejich grafickému zpracování. Právě jejich grafické zpracování se pak nedá srovnávat s písankami k psací latince. Obsah je však stejný i cíl ke kterému byly vytvořeny. Za jejich nevýhodu by se dala považovat jejich pořizovací cena, která je oproti písankám psací latinky vyšší.

3 Problematika psaní v zahraničí

Při výzkumu výuky psaní levorukých žáků v ČR jsme se rozhodly podívat také za její hranice. Základním rozdílem mezi výukou naší psací latinkou a písmem v zahraničí je její vázanost jednotlivých písmen ve slova. V zahraničí, jak bude v této kapitole ještě zmíněno, se žáci nejprve učí psát jednotlivá písmena samostatně bez napojování, ve slabikách i ve slovech. Zatímco psací latinka napojuje jednotlivá písmena již od prvního ročníku. Podle zahraničního vzoru pozdějšího napojování se vyučuje i písmo CS, které je napojováno také až ve vyšším ročníku.

Jednou alternativou písma užívaného za hranicemi ČR je **D'Nealian**³⁰. Toto písmo vzniklo kombinací tiskacího písma a kurzívy. Vynálezcem tohoto písma je Donald Thurmer učitel na základní škole. Písmo D'Nealian bylo poprvé do praxe uvedeno roku 1978. Přestože není přímo určeno levorukým pisařům, je prezentováno jako písmo jednodušší a rychleji naučitelné.

Vzhledem k velkému množství stylů písma, které se v zahraničí učí, jsou pracovní sešity – písanky často nahrazovány jednotlivými pracovními listy, které si pak žáci zakládají do svých studijních portfolií. Pro vytvoření si těchto pracovních listů existují aplikace i přímo internetové stránky, které je nabízejí.

Pro výuku tohoto písma existuje soubor metodických pomůcek od předškolní výchovy až po 6. ročník základní školy.

Mezi výhody uváděného písma patří nezaměnitelnost tvarově podobných písmen, jako jsou b a d. Výuka čtení a psaní zde spolu úzce souvisí, žáci se neučí dva typy písmen, snáze se tak naučí číst. Písmena malé abecedy jsou velmi podobná písmenům kurzívy abecedy. Proto pak žáci snadno přejdou ze základního typu písma – print k proloženému typu písma – cursive, které je napojované. Psaní jednotlivých písmen a slov probíhá v rytmu, který žákům usnadňuje zapamatování postupu jeho psaní. Dalo by se to přirovnat k jednotažnosti a plynulosti, kterou splňuje naše psací latinka. Tento typ písma je otevřený všem individualitám žáků a jejich písemného projevu³¹.

³⁰ Zdroj: D'Nealian - Wikipedia, the free encyclopedia. In: *Wikipedia, the free encyclopedia* [online]. [2009], 2.11.2014 [cit. 2015-03-24]. Dostupné z: <http://en.wikipedia.org/wiki/D'Nealian>

³¹ Zdroj: D'Nealian Handwriting. *D'Nealian Handwriting* [online]. [2008] [cit. 2015-04-12]. Dostupné z: <http://www.dnealian.com/advantages.html>

Při výuce psaní žáci umisťují jednotlivá písmena do liniatury. V pracovních listech, případně písankách se nacházejí listy s různými druhy vyobrazení písma. Písmena zde mohou být jednoduše předepsaná, či jsou doplněna pomocnou liniaturou. Dalším typem je zobrazení písma i s pomocnými šipkami, které znázorňují, jakým směrem se mají jednotlivé tahy provádět (známe z vyobrazení písma Comenia Script). V neposlední řadě jsou písmena nebo celá slova jen vytečkována, po spojení teček žáci dostanou celý obraz písmene, seznámí se tak se základním tvarem písmena, které pak snáze dokážou sami napsat.

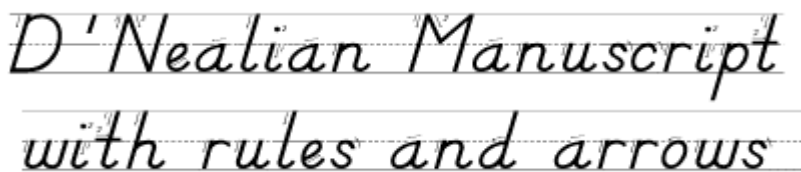
Příklad:

D'Nealian Cursive³² - znázornění písma uloženého do pomocné liniatury.

D'Nealian Cursive 1

D'Nealian Manuscript³³ - zápis v pomocné liniatuře, se znázorněnými šipkami určujícími směr psaní jednotlivých tahů.

D'Nealian - Manuscript 1

Na základních školách ve Velké Británii se žáci postupně učí převážně typy písma Manuscript capital letters, Manuscript print, Cursive a Continuous cursive.³⁴

Manuscript capital letters jsou velká tiskací písmena. Výukou tohoto písma se ve Velké Británii ve škole začíná. Tato písmena abecedy jsou přitom rozdělena do skupin podle společných znaků, prvků, které při psaní mají.

Jsou to skupiny: E, F, H, I, L, T/ A, K, M, N, V, W, X, Y, Z /B, D, G, J, P, Q, R, U/ C, S, O. Žáci se postupně učí písmena správně usazovat na řádky a dodržovat jejich správnou výšku.

³² Zdroj obrázku: Dnealian. *D'Nealian Handwriting* [online]. LaSalle, 2015 [cit. 2015-12-16]. Dostupné z: <http://www.dnealian.com/images/cursiverules.gif>

³³ Zdroj obrázku: Dnealian Manuscript. *D'Nealian Handwriting* [online]. LaSalle, 2015 [cit. 2015-12-16]. Dostupné z: <http://www.dnealian.com/images/manuscriptarrows.gif>

³⁴ *A comprehensive guide to teaching children handwriting* [online]. [2013] [cit. 2015-03-24]. Dostupné z: *A comprehensive guide to teaching children handwriting*

Ukázka:

'THE QUICK BROWN FOX JUMPS OVER A LAZY DOG.'

Manuscript capital letters 1³⁵

Manuscript print jsou malá tiskací písmena. Důvodem jejich používání je jejich výskyt všude kolem nás. Tato písmena dosahují dvou různých výšek a často začínají a končí v jiném bodě. I tato forma písmen se vyučuje s pomocí skupin, do kterých jsou písmena rozdělena opět podle společných znaků, například podle směru, ve kterém se písmena píšou. Tyto skupiny nejsou totožné se skupinami u písma Manuscript capital letter.

Skupiny jsou zde utvořeny takto: i, l, t/ a, c, d, e, o, q, s/ b, h, m, n, p, u, y/ k, v, w, x, y, z/ f, j, r. Princip výuky písmen po jednotlivých skupinách a důraz kladený na jejich správný postup psaní může pomoci a především předejít problémům při záměně zrcadlově obrácených písmen b a d. Také to vybízí k psaní celých slov.

Ukázka:

'The quick brown fox jumps over a lazy dog.'

Manuscript print 1³⁶

Cursive letters je písmo podobné naší psací latině, ale také novému písmu Comenia Script. Tímto písmem se žáci ve Velké Británii učí psát až po ovládnutí písma „tiskacího“. Tato písmena opět začínají a končí v různých bodech. Často jsou zakončena malým zakončením, které by se dalo přirovnat k prvku užitému v Comenia Scriptu, k ligatuře, která slouží k napojení dalšího písmene. I tento styl písma se učí po skupinách, podle směru, ve kterém písmena píšeme, a tvaru, jaký ve výsledku mají.

Písmena jsou rozdělena do těchto skupin: i, l, t, z/ a, c, d, e, g, o, q, s/ b, h, m, n, p, u/ b, v, r, w, x/ f, j, k, x, y, z. Některá písmena dokonce mají více možných tvarů, například tvary otevřené a zavřené. Více forem mají písmena b, p, v, w, f, k.

Ukázka:

'The quick brown fox jumps over a lazy dog.'

Cursive letters 1³⁷

³⁵ Zdroj obrázku: Manuscript Capital letters. *Letters – Free handwriting worksheets and animations* [online]. Teach Children, 2015 [cit. 2015-12-16]. Dostupné z: http://www.teachhandwriting.co.uk/wpimages/wp8e796123_06.png

³⁶ Zdroj obrázku: Manuscript letters. *Print Letters – Free handwriting worksheets and animations* [online]. Teach Children, 2015, 2015 [cit. 2015-12-16]. Dostupné z: http://www.teachhandwriting.co.uk/wpimages/wp4672e409_06.png

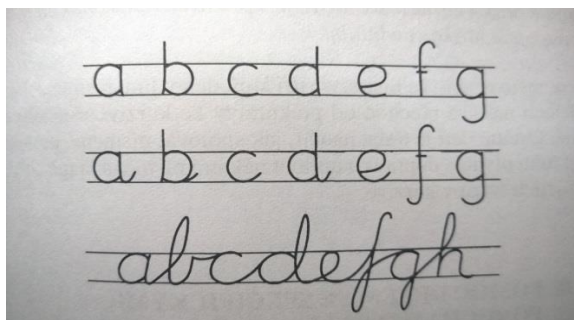
Continuous cursive letters je písmo, které je opravdu vázané. Jednotlivá písmena na sebe plynule navazují. Slova mají jeden začátek a jeden konec. Píší se na jedno nasazení pera. Přestože v dnešní době je tendence se od tohoto typu písma spíše odklánět, za hranicemi je oblíbené a propagované. Jednou z výhod, která je vyzdvihována, je právě psaní na jeden „tah“. Žák ví, kde má začít, protože jak na sebe písmena navazují, tak vždy začínají na lince. Je propagováno především v souvislosti s obtížemi psaní, které žáci mívají, nebo přímo se specifickými poruchami učení, jako je na příklad dysgrafie. Tento typ písma se žáci učí ve skupinách: i, l, t, z/ a, c, d, e, g, o, q, s / b, h, m, n, p, u/ b, r, v, w, x/ f, j, k, x, y, z. Některá písmena této abecedy mají více možných správných tvarů. Například písmeno f lze psát čtyřmi možnými způsoby.

Ukázka:

The quick brown fox jumps over a lazy dog

Continuous cursive letters 1 ³⁸

Vhodný typ písma pro žáky se specifickými obtížemi v psaní. Žáci se nejprve učí písmu Manuscript, následně prekurzivě a nakonec kurzivě. Tento postup se používá ve Velké Británii (Selikowitz, 2000).

Manuscript, prekurziva, kurziva 1 ³⁹

Někteří žáci dokonce nepřekročí hranici nejjednoduššího typu písma – Manuscript. Jednotlivá písmena v prekurzivě mají na svém konci ligatury, které pomáhají spojovat písmena. Zároveň napomáhají rozlišení mezi podobnými a jen zrcadlově převrácenými písmeny, jako je **b** a **d**. Tento prvek můžeme najít i u písma

³⁷ Zdroj obrázku: Cursive letters. *Print Letters – Free handwriting worksheets and animations* [online]. Teach Children, 2015, 2015 [cit. 2015-12-16]. Dostupné z: http://www.teachhandwriting.co.uk/wpimages/wp37a560f9_06.png

³⁸ Zdroj obrázku: Continuous cursive letters. *Print Letters – Free handwriting worksheets and animations* [online]. Teach Children, 2015, 2015 [cit. 2015-12-16]. Dostupné z: http://www.teachhandwriting.co.uk/wpimages/wp180eac1c_06.png

³⁹ Zdroj obrázku: Psaní: Která forma písma by měla být vyučována. SELIKOWITZ, Mark. *Dyslexie a jiné poruchy učení: co to jsou specifické poruchy učení a jak se diagnostikují, o poruchách koordinace a o nemotornosti, sociální a emocionální vývoj dítěte, jak mohou svým dětem pomoci rodiče, a jak to bývá v dospělosti*. Vyd. 1. české. Praha: Grada, 2000, s. 11. Pro rodiče. ISBN 8071697737

Comenia Script. Přejchod od prekurzivy ke kurzivě není násilný, je spíše přirozený a intuitivní.

V počátcích výuky psaní dětem pomáháme v orientaci na řádku pomocnými značkami, které znázorňují, kde písmeno začíná. Písmena se vyučují ve skupinách podle podobného tvaru písmene – např. skupina písmen: **a, c, d, g, q**.

3.1 Leváctví v zahraničí

Podle našeho průzkumu na zahraničních webových stránkách není zatím leváctví ve světě považováno za specifický problém, který je potřeba akutně řešit. Pro lehčí zvládnutí školní docházky jsou levákům doporučována určitá pravidla. Tato pravidla jsou velmi podobná těm, která známe u nás. Patří mezi ně: levoruký žák sedí v lavici vlevo, využívá speciálních pomůcek určených pro leváky, jako jsou například speciálně ergonomicky tvarovaná pera nebo alespoň klasická kuličková propiska, která lehce klouže po papíře. Doporučuje se mírný sklon sešitu, přičemž sešit či list papíru má směřovat pravým rohem ke spodnímu okraji lavice.

Nenalezly jsme známky o písmech, která by se vyznačovala speciálně tím, že by byla extrémně vhodná pro levoruké pisáře. Je kladen důraz na správné držení psacího náčiní, za což je považován špetkový úchop.

Internetové stránky zabývající se problematikou leváctví v zahraničí:

<http://handedness.org/action/leftwrite.html>

<http://mamaot.com/2013/06/30/tips-for-teaching-lefties-to-write/>

<http://www.anythinglefthanded.co.uk/index.html>

<http://en.wikipedia.org/wiki/Handedness>

<http://www.lefthandersday.com/teachers/left-handed-children#.VRmddvmsUSM>

<http://www.lyndhurstfirstschool.co.uk/page/?pid=139>

<http://www.lefthander.com/writer.htm>

Dalo by se tedy říci, že snaha vyhovět a usnadnit práci levorukým pisářů je u nás větší než v zahraničí. Tato snaha pravděpodobně čeká i zahraniční školy, ale my už máme náskok.

II. VÝZKUMNÁ ČÁST

4 Výzkumný problém

Základním cílem této práce je zjistit, zda písmo Comenia Script (dále CS) má vliv na úhlednost psaní u levorukých písarů.

Díky prováděnému výzkumu jsem zmapovala úhlednost psaní u žáků 1. - 3. tříd základní školy. Jednalo se o žáky píšící písmem CS i o žáky píšící psací latinkou. Hodnotila jsem dodržování hygienických návyků, kvalitativní znaky písma a finální podobu písma, tedy jeho úhlednost a čitelnost. Porovnávala jsem žáky pravoruké a levoruké.

Nejedná se o celkové hodnocení písma Comenia Script, ale o jeho vliv na levoruké písáře a úhlednost jejich písma.

V této práci si kladu následující otázky:

- Ovlivňuje písmo Comenia Script úhlednost psaní leváků?
- Souvisí vyučovaný typ písma s úhledností psaného projevu u leváků?
- Je úhlednější písemný projev levorukých písarů, nebo pravorukých?

V prvním ročníku základní školy se žáci nejprve seznamují s jednotlivými tvary písmen a základními hygienickými návyky. Důraz je zde kladen na správné držení psacího náčiní, protože právě zde vznikají správné nebo chybné návyky, které žáky provázejí po celý život. V prvním ročníku je samotné psaní založeno na opisu předepsaného textu. Ve druhém ročníku je již časová dotace pro psaní nižší než v prvním ročníku. Žáci si opakují, upevňují a zdokonalují svůj psací projev. Je zde kladen větší důraz na estetické prvky, jako jsou nadpisy nebo rozdělení textu na odstavce. Ve třetím ročníku je již nácvik malé i velké abecedy dokončen (Floriánová 2012).

5 Charakteristika vyšetřovaného souboru a podmínky výzkumu

Pro výzkum byly osloveny základní školy, na kterých jsou žáci vyučováni písmem CS a základní školy, na kterých jsou žáci vyučováni psací latinkou.

Pozorování probíhalo v 1., 2. a 3. třídách základních škol. Do našeho výzkumu se zapojily tyto školy ze středočeského kraje ZŠ Kostelec u Křížků a ZŠ Týnec nad Sázavou, z Prahy ZŠ Eden, ZŠ Kodaňská a ZŠ Řevnice.

Do výzkumu se zapojilo celkem 250 žáků 1. - 3. tříd základních škol, z toho 204 žáků píšících písmem Comenia Script a 46 žáků píšících psací latinkou. Výzkumu se zúčastnilo 38 levorukých písarů a 212 pravorukých písarů.

V každé třídě jsem strávila pozorováním jednu vyučovací hodinu. Zpravidla se jednalo o hodinu českého jazyka, zejména psaní. Některé školy nemohly měnit předem naplánovaný rozvrh nebo ve škole nebyl přítomen kompetentní vyučující. Což výzkum nijak neovlivnilo, protože žáci v hodinách vždy něco psali a tudíž jsem je mohla při psaní pozorovat a hodnotit. Po skončení výuky jsem pořídila kopie písemných projevů jednotlivých žáků, především levorukých písarů. Také jsem pořídila fotografie držení tužky vybraných žáků, nebo jejich posez.

Svůj výzkum na jednotlivých školách jsem vždy začínala u ředitelky školy, která mě vždy školou provedla a seznámila s vyučujícími, kteří souhlasili se spoluprací. Po seznámení s vyučujícím a s třídou jsem byla zpravidla usazena do zadní lavice. Během výuky, když žáci psali jsem se mezi nimi pohybovala a zaznamenávala si do připravených tabulek dodržování hygienických návyků, všímala jsem si také správného či chybného sezení a druhu psacího náčiní. Vždy po skončení hodiny jsem si od žáků vybrala sešity, z nichž jsem si pak ofotila jednotlivé stránky, které žáci psali. Během vyučovací hodiny jsem také pořizovala fotografický záznam zajímavých, nebo typických způsobů sezení žáků (příloha č. 15) či držení psacího náčiní (příloha č. 16, 17, 18). Po skončení hodiny jsem také vedla krátký rozhovor s vyučujícím o druhu písma, který vyučuje. O jeho přednostech, nedostatecích či zkušenostech s jiným typem písma. Během jedné návštěvy základní školy jsem obvykle provedla výzkum ve 3 až 5 třídách.

Na základě získaných informací jsem všechna data přepsala do tabulkového editoru a bodově ohodnotila. Ze získaných hodnot jsem pak sestavila grafická znázornění v podobě grafů a na jejich základě pak vytvořila doprovodný komentář.

6 Charakteristika výzkumných metod

Výzkum byl založen na kvalitativní výzkumné metodě pozorování. Žáci, zařazení do výzkumu, byli pozorováni ve známém prostředí své vlastní školní třídy. Pozorování bylo prováděno během běžné výuky. Nijak nezasahovalo nebo nenarušovalo samotný chod vyučovací hodiny. Pozorování bylo zaměřeno na dodržování hygienických návyků u žáků, tedy na sklon sešitu, držení psacího náčiní a správné držení těla při psaní. Výstupy z tohoto pozorování byly zaznamenávány do tabulky. V tabulce je uvedeno, zda se jedná o chlapce či dívku (tento prvek nebyl zařazen do samotného výzkumu, sloužil k lepší orientaci ve třídě), sklon sešitu, způsob držení psacího náčiní, druh psacího náčiní a poznámky, které se nejčastěji týkaly správného držení těla při psaní.

Druhou metodou použitou během výzkumu byla analýza psaného projevu žáků. Během výzkumu byly, se svolením učitele, pořízeny kopie psacího projevu jednotlivých žáků, které pak byly na základě bodové tabulky ohodnoceny.

Vzhledem k poměrně velkému rozdílu počtu levorukých a pravorukých žáků byly získané hodnoty průměrovány. Všechny hodnoty získané v jednotlivých skupinách – třídách byly sečteny a vyděleny počty účastníků výzkumu.

Při vyhodnocování hygienických návyků, sklonu sešitu a držení psacího náčiní byli žáci bodově ohodnoceni na základě informací získaných pozorováním. Pokud sešit žákům směřoval levým rohem k hornímu okraji lavice, byli ohodnoceni jedním bodem. Pokud jim sešit směřoval pravým rohem k hornímu okraji lavice, byli ohodnoceni 2 body. Pokud sešit neměl žádný sklon, bylo bodové ohodnocení nula. U držení psacího náčiní byl špetkový úchop ohodnocen 1 bodem. Takové držení, kdy se psací náčiní odklání od těla písaře, bylo ohodnoceno 2 body a „drápovitě“, „horní“ držení bylo ohodnoceno 3 body.

Stejným principem byly bodově ohodnoceny i kvalitativní znaky písma. Pokud jednotlivé znaky odpovídaly předepsané, doporučené normě byly ohodnoceny 1 bodem. Pokud se jakkoliv od normy odchylovaly, byly ohodnoceny 2 body. Proto ideální by byl výsledek u všech 1.

Bodově ohodnocené a zprůměrované výsledky byly převedeny do grafů, které znázorňují rozdíly mezi levorukými a pravorukými písaři. Na závěr kapitol jsou pak uvedeny tabulky, ve kterých je lépe vidět rozdíl mezi žáky píšícími písmem Comenia Script a žáky píšící psací latinkou.

7 Výsledky výzkumného šetření a jejich analýza

7.1 Žáci 1. ročníku základní školy

Žáci navštěvující první ročník základní školy jsou obvykle ve věku mezi 6-7 lety. Právě v tomto ročníku dochází oficiálně k prvnímu seznámení žáka s písmem a se způsobem jeho výuky psaní. Žáci se v prvním ročníku seznamují jak s tvary písmen psací latinky, tak s písmeny tiskacími, jejichž znalost pak využívají při samotném psaní.

Základními požadavky pro úspěšné psaní je pečlivé dodržování správných hygienických návyků psaní. Mezi návyky, které může později žák sám ovlivnit patří: správné držení psacího náčiní, sklon papíru-sešitu a správné držení těla při psaní.

Žáci prvního ročníku se s těmito návyky teprve seznamují a přijímají je za své. Jejich samovolná aplikace přijde na řadu až později. I přesto by mělo být jejich dodržování kontrolováno v podstatě po celou školní docházku.

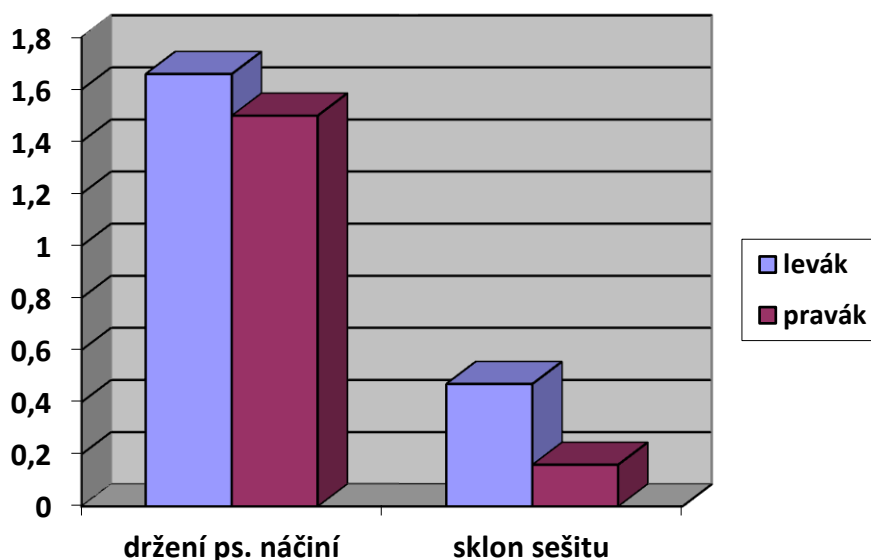
Správné dodržování hygienických návyků ve psaní může velmi příznivě ovlivnit výsledný psaný projev žáka, nejen po kvantitativní stránce, ale i po stránce kvalitativní, které se v práci věnuji. Naopak nedodržování těchto hygienických návyků může výsledný písemný projev žáka nepříznivě ovlivnit.

7.1.1 Žáci píšící písmem Comenia Script

Hygienické návyky

Při porovnání správného dodržování hygienických návyků ve psaní mezi pravorukými a levorukými písaři 1. ročníků můžeme sledovat jejich výsledky ve dvou oblastech. Jednou z oblastí je držení psacího náčiní. Pokud žáci drželi psací náčiní předepsaným způsobem, tedy špetkovým úchopem byli za to bodováni jedním bodem, pokud se jim konec psacího náčiní odkláněl od těla, tedy směřoval na opačnou stranu, pak byli bodováni dvěma body. Pokud žák držel psací náčiní drápovitým držením, pak získal body tři. Všechny body získané v dané kategorii jsem po jejich součtu vydělila počtem pozorovaných žáků, abychom dostali komplexní výsledky. Druhou sledovanou oblastí hygienických návyků byl sklon sešitu. Pokud měli žáci natočený sešit pravým horním rohem k hornímu okraji lavice, získali 1 bod. Pokud levým horním rohem k hornímu okraji lavice, pak získali 2 body, při nulovém sklonu sešitu byla udělena 0 bodů.

Obr. 1. Grafické znázornění držení psacího náčiní a sklonu sešitu u žáků 1. ročníku vyučovaných písmem Comenia Script.

Můžeme si všimnout, že levorucí písaři dosáhli celkově vyšších hodnot, znamená to, že se u těchto žáků nachází více chybného držení psacího náčiní. Objevuje se i držení drápovité, které číslo navyšuje. I přesto, nemají pravorucí písaři „čistou nulu“ a jejich získaná číselná hodnota vypovídající o jejich způsobu držení psacího náčiní není zase o tolik nižší než u písařů levorukých. Pravorucí písaři dosáhli hodnoty 1,5; což znázorňuje poměrně častý výskyt takového držení psacího náčiní, kdy je pero

odkloněno od ramene na opačnou stranu, tedy směrem od žáka. Tento chybný způsob držení psacího náčiní může mít poměrně velký vliv na žákovo písmo a jeho úhlednost.

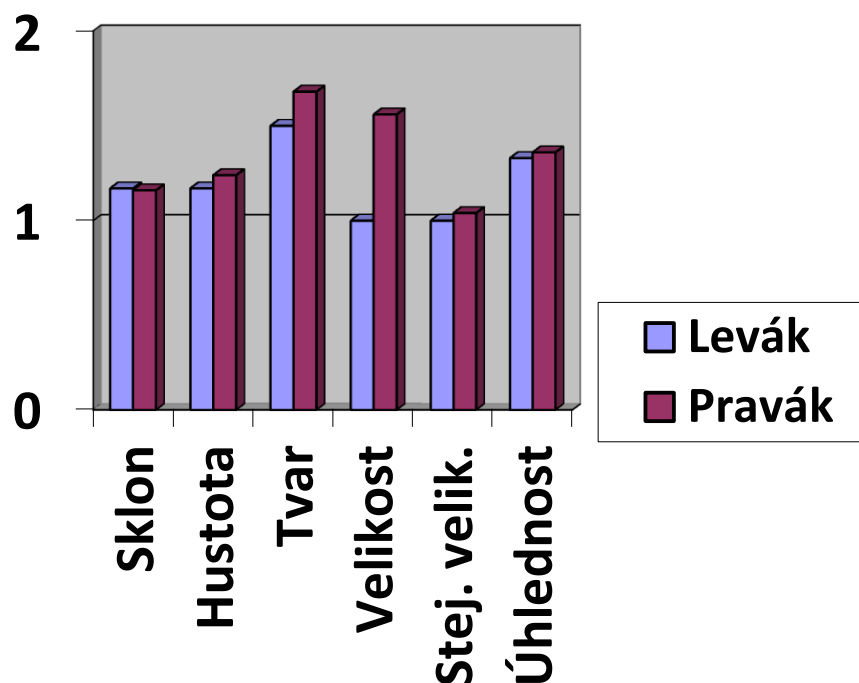
Jak už jsem zmínila v teoretické části této práce, sklon sešitu se ve výuce tohoto písma u pravorukých písarů nijak zvlášť neurčuje. Pro levoruké písáře se doporučuje mírný sklon pravého horního rohu směřujícího ke spodnímu okraji lavice (Šimková 2012). Pokud žáci nedodržovali žádný sklon, pak byli ohodnoceni nula body. Pokud měli sklon sešitu nastavený levým rohem nahoru, pak byli ohodnoceni jedním bodem a pokud měli sešit nastavený pravým rohem nahoru, tak byli ohodnoceni dvěma body.

Proto ve výsledku levorucí písáři dosáhli tak nízké hodnoty jako je 0,16 a pravorucí písáři hodnoty podstatně vyšší, přesněji 0,47. Toto zjištění není nijak objevné. Ujišťuje nás pouze v tom, že levorucí písáři vyučovaní písmem Comenia Script dodržují především nulový sklon, v některých, málo častých případech, pak lehký sklon levým rohem k hornímu okraji lavice. Naopak pravorucí písáři častěji využívají možnosti naklonit si sešit podle vlastních potřeb.

Kvalitativní znaky písma

Pravidla pro sklon jsou u písma Comenia Script velmi volná. V prvním ročníku základní školy, kdy se žáci s písmem teprve seznamují, je doporučen nulový sklon, tedy 90°. Pokud žáci dodrželi tento sklon nebo jeho přijatelnou hranici, která je učena + - 20° byli ohodnoceni 1 bodem. Pokud byl sklon písma větší, pak byli ohodnoceni dvěma body. Ukázka písma levorukého písáře je v příloze č. 3, ukázka písma pravorukého písáře pak v příloze č. 4.

Obr. 2. Grafické znázornění výsledků kvalitativních znaků písma Comenia Script v 1. ročníku ZŠ.

Levorucí písáři dosáhli průměrného bodového ohodnocení 1,17, což nám ukazuje, že většině se opravdu daří dodržovat předepsaný sklon písma. U pravorukých písáři vyšlo bodové ohodnocení 1,16, které je jen nepatrně nižší než u levorukých písáři. Sklon písma tedy nedělá levorukým písáři žádné větší problémy, stejně tak pravorukým písáři.

Hustota písma, tedy správné dodržování mezer mezi jednotlivými písmeny a slovy, velmi ovlivňuje celkovou čitelnost písemného projevu žáků. Levorucí písáři mají hodnotu 1,17, což nám říká, že se jim daří dodržovat správné mezery. U pravorukých písáři je to pak 1,24. Značí nám to, že je pro pravoruké písáře obtížnější dodržovat vhodné mezery mezi písmeny a následně i slovy. Proč jsou v této oblasti levorucí písáři úspěšnější než pravorucí by mohl být námět k dalšímu výzkumu.

Tvar písmen je základem pro další výuku psaní. Zde už se odchyľujeme od hodnot, které by se daly zaokrouhlit na jedničku. 1,5 je hodnota, které dosáhli levorucí písáři. Znamená to, že úspěšnost psaní správného tvaru písmene je 50%. Výsledky by se mohly měnit v závislosti na jednotlivých písmenech. Některá dělají žákům větší problémy, jiná jsou jednodušší. I přesto pravorucí písáři dosáhli hodnoty vyšší. 1,68 je hodnota, která nám ukazuje, že více než polovina zkoumaných žáků má problémy se správným dodržováním tvarů písmen.

Velikost písma u Comenia Script je dána v milimetrech 5:8:5 a nedělá levorukým písáři žádný problém. Velký vliv na velikost mají pomocné linky, které

jsou v prvním ročníku samozřejmostí. Pravorukým písářiům se i přes pomocné linky v písankách nedařilo dodržovat správnou velikost písmen. Nejčastěji jim písmena přesahovala pod nebo nad pomocné linky. Stalo se tak v průměru každému druhému žákovi, jak nám ukázala průměrná dosažená hodnota 1,56.

Stejnoměrnost velikosti písma je v tomto ročníku usnadněna prostřednictvím pomocných linek v písankách i sešitech. Proto nejsou překvapující dosažené výsledky pro levoruké písáře 1,00, pro pravoruké písáře 1,04. Což znamená, že někteří žáci se nenechají „omezovat“ pomocnými linkami.

Celková úprava písemného projevu žáků se odvíjí od správného rozvržení textu, až po čistotu celého projevu. Zde dosáhly obě skupiny žáků velmi podobných výsledků. Levorucí žáci 1,33 a pravorucí žáci 1,36. Tento malý rozdíl může být způsoben rozdílným počtem sledovaných žáků v obou skupinách. Nicméně žáci v prvním ročníku dbají na úpravu svého písemného projevu, i přesto že svou pozornost zaměřují na správnou podobu jednotlivých písmen, než na celkovou úpravu textu.

7.1.2 Žáci píšící psací latinkou

V současné době jsou žáci prvních ročníků na většině základních škol v České republice vyučováni psací latinkou. Zcela ovládnout schopnost psát tímto písmem je poměrně složitá, a proto jeho výuka trvá celý první ročník a značnou část školního roku druhého ročníku. Žáci prvního ročníku základní školy, po uvolnění ruky, nejprve nacvičují jednotlivé psací prvky, ze kterých se písmena psací latinky skládají.

Žáci se během prvního ročníku seznámí jak s jednotlivými písmeny, tak s číslicemi. Ukázka psaného projevu levorukého písaře píšícího psací latinkou se nachází v příloze č. 5, pravorukého písaře pak v příloze č. 6.

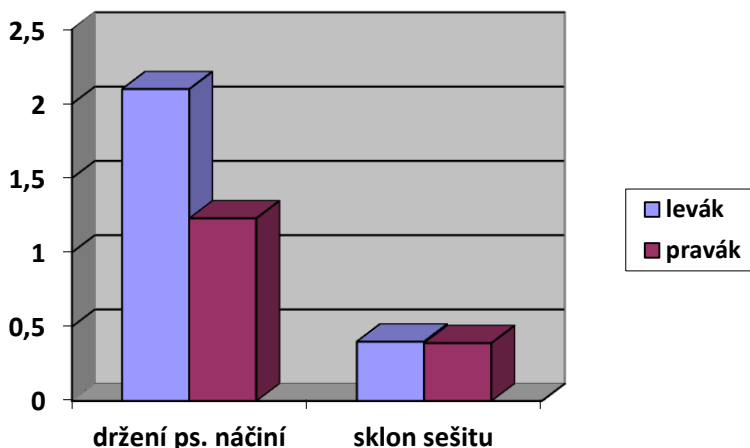
Psací latinka, vyžaduje pevnou ruku, která musí být zároveň uvolněná, aby umožňovala správně napsat všechny prvky písma. Proto je velmi důležité správné dodržování všech hygienických návyků.

Hygienické návyky

U písma psací latinka je doporučený mírný sklon sešitu levým rohem ke spodnímu okraji lavice. Pro levoruké písaře je to mírný sklon sešitu pravým rohem ke spodnímu okraji lavice. V prvním ročníku, kdy se žáci seznamují se všemi těmito pravidly, se je také pod vedením učitele snaží dodržovat. Učitel na ně neustále dohlíží. S každým dalším ročníkem na základní škole je hygienickým návykům pozornost věnována méně. Proto je důležité si je správně zafixovat již od počátku.

Výzkumu se zúčastnili 4 levorucí písaři a 16 pravorukých písařů ze dvou vybraných základních škol v Kostelci u Křížků a Týnce nad Sázavou.

Obr. 3. Grafické znázornění držení psacího náčiní a sklonu sešitu u žáků 1. ročníku vyučovaných psací latinkou.

U pozorování hygienických návyků a sklonu sešitu dosáhli levorucí písaři v průměru hodnoty 1, což znamená, že všichni sledovaní žáci dodržují správný sklon

sešitu, tedy pravým rohem ke spodnímu okraji lavice. Sklon sešitu pomáhá levorukým pisařům zlepšit směrovost písma, která je určena primárně pro pravoruké pisaře. Pravorucí žáci dosáhli bodového ohodnocení 0,93 bodů, což znamená, že většina z nich dodržuje nulový sklon sešitu. Mezi nimi se najdou i jedinci, kteří si pomáhají mírným sklonem sešitu levým rohem ke spodnímu okraji lavice.

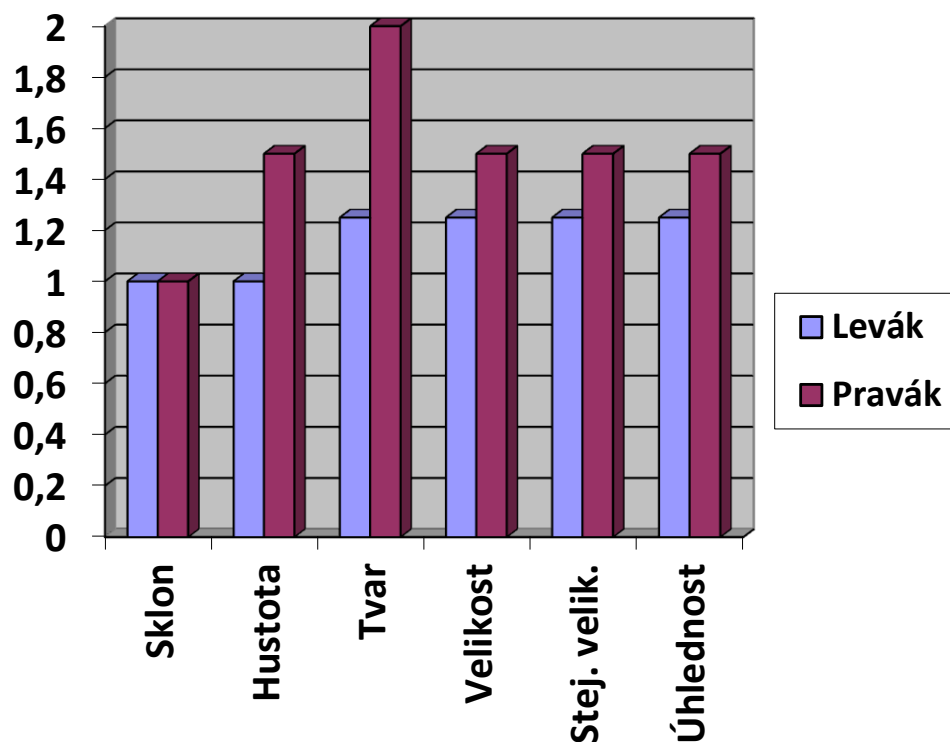
Výsledky výzkumu držení psacího náčiní ukazují, že již v první třídě základní školy dochází k chybnému držení psacího náčiní. Levorucí žáci dosáhli hodnoty 2,5, což znamená, že většina z nich drží psací náčiní tzv. horním držením, případně se jim pero odklání od levého ramene směrem od těla. Levorucí žáci k tomuto držení obvykle „sklouzávají“, aby si lépe viděli na psaný text, případně aby si text nerozmazávali. Že držení psacího náčiní dělá problém i pravorukým pisařům dokazuje bodové ohodnocení 0,93 u sledovaných žáků. V tomto případě žáci většinou drží psací náčiní předepsaným špetkovým úchopem, ale i tak je zde poměrně velké množství žáků, kterým konec psacího náčiní nesměruje k rameni.

Kvalitativní znaky písma

V prvním ročníku se žáci s tvary písmen teprve seznamují. Ze strany učitele jsou přísně kontrolováni. Výzkum byl prováděn na konci října a v listopadu.

Sklon písma je kvalitativní znak, od kterého jsem očekávala větší rozdíl. Je to především důsledností učitele, že levorucí žáci nemají písmo odkloněné od doporučené osy. Všichni žáci prvního ročníku zapojení do mého výzkumu dodržují sklon písma v doporučeném rozmezí.

Obr. 4. Grafické znázornění výsledků kvalitativních znaků písma psací latinka v 1. ročníku ZŠ.

Levoručí písáři neprokázali pochybení v hustotě písma. Písmena píší ve vhodné vzdálenosti a jednotlivá slova jsou od sebe také správně daleko. Text je tak přehledný. U pravorukých písáři dochází k přílišnému zhuštění jednotlivých písmen ve slovech. Dosáhli tak na bodové ohodnocení 1,5. Znamená to, že se s hustotou písma potýká přibližně polovina žáků.

Tvar písma je jedním z nejdůležitějších znaků. Jeho ovládnutí je základem pro další psaní. Z výzkumu vyšly překvapivé výsledky, kdy levorukým žákům dělá ovládnutí a dodržování správného tvaru písmen menší problém než pravorukým písáři. U všech pravorukých písáři zapojených do výzkumu byly chyby ve tvaru písmen, zatímco u levorukých písáři vyšla hodnota 1,25. Většina tedy nemá s tvarem písmen potíže.

Správná velikost písma je v prvním ročníku podporována pomocnými linkami. Může se ovšem stát, že žákovo písmo nedosahuje až k linkám, nebo je naopak přetahováno. V takovém případě byly písemné projevy žáků obodované dvěma body. Ve výsledku se opět prokázaly horší výsledky u pravorukých písáři. Leváci většinou dodržují předepsanou velikost písma, mají tedy bodové ohodnocení 1,25. U praváků se to daří jedné polovině z nich. Druhá polovina nejčastěji přetahuje předepsané pomocné linky.

Stejnoměrnost velikosti písma je úzce spjata s předešlým znakem – samotnou velikostí. Obzvláště v prvním ročníku, kvůli již zmíněným pomocným linkám. Proto jsou výsledky výzkumu v této oblasti totožné jako u velikosti písma.

Žákovské písmo v první třídě bývá upravené, žáci si na svém písemném projevu velmi zakládají. I tak jsou zde faktory, které ovlivňují jeho finální vzhled. Patří mezi ně poslední dva zmíněné kvalitativní znaky písma, velikost a stejnoměrnost velikosti. Pokud žáci neovládají tyto dva znaky, tak celé písmo ztrácí na úhledné úpravě. Proto jsou výsledky opět totožné jako u velikosti a stejnoměrnosti velikosti.

7.1.3 Porovnání písma Comenia Script s psací latinkou

Při pohledu na bodové hodnocení zobrazené v uvedené tabulce si všimneme velkého rozdílu hodnot v dodržování hygienických návyků mezi levorukými a pravorukými písaři vyučovanými písmu Comenia Script (CS) a psací latinka (PL).

	L – CS	L - PL	P - CS	P - PL
Sklon sešitu	0,16	1	0,47	0,93
Držení tužky	1,66	2,5	1,5	0,93

Zdroj: Vlastní výzkum.

Levorucí písaři píšící písmem CS jsou v tabulce označeni L - CS, pravorucí písaři pak P – CS. Levorucí písaři píšící psací latinkou jsou v tabulce uvedeni jako L – PL, pravorucí pak P – PL.

Držení tužky není ideální ani u jedné skupiny. Nicméně u žáků učících se psací latinkou je skoro alarmující. Najde se zde jen malá část žáků, kteří by psací náčiní drželi správně. Zatímco u žáků učících se písmu CS se správné držení tužky daří téměř polovině. Dá se tedy říci, že pro levoruké žáky je dodržování správného držení psacího náčiní v tomto ročníku snazší u písma CS. Nemají zapotřebí, si ho nijak měnit nebo usnadňovat. U pravorukých písařů jsou pak výsledky obrácené.

Možnosti využívat přirozeného sklonu sešitu využívá přibližně polovina levorukých žáků píšících psací latinkou. Žáci píšící písmem CS dávají přednost nulovému sklonu sešitu. Poměrově jsou stejné výsledky i u pravorukých žáků. Je to způsobeno samotným doporučeným sklonem písma, kdy žáci vyučovaní písmu PL si sklonem sešitu pomáhají ke správnému sklonu písma.

Žáci první třídy základní školy jsou, co se týče psaní, velmi snaživí. Je to pro ně něco nového, něco co je přibližuje dospělým. Proto si na svém písemném projevu dávají velmi záležet. Můžeme si všimnout odchylek, které se nám ukazují v rozdílech mezi žáky píšícími písmem CS a PL. U písma CS dělá žákům větší problém dodržovat správný sklon a hustotu písma. Žáci na sebe jednotlivá písmena velmi tlačí. Mezery mezi jednotlivými slovy jsou také nedostatečné a text je pak špatně čitelný. Stává se, že zde není vidět hranice mezi jednotlivými slovy. Na druhé straně žákům píšícím písmem PL dělá větší problém správné dodržování předepsaného tvaru jednotlivých písmen, jejich velikost a také celková úprava. Celková úprava písemného projevu je

jednoznačně na lepší úrovni u žáků píšících písmem CS. Také je lepší u pravorukých, než u levorukých pisařů.

V tabulce jsou červeně zvýrazněné nejvyšší dosažené hodnoty, které nám reflektují, které skupině žáků činí jednotlivé znaky největší potíže.

	L – CS	L – PL	P - CS	P – PL
Sklon	1,17	1	1,16	1
Hustota	1,17	1	1,24	1,5
Tvar	1,5	1,25	1,68	2
Velikost	1	1,25	1,56	1,5
Stejno m. vel.	1	1,25	1,04	1,5
Úprava	1,33	1,25	1,36	1,5

Zdroj: Vlastní výzkum.

7.2 Žáci 2. ročníku základní školy

Ve druhé třídě základní školy se žáci navíc seznamují s méně častými písmeny abecedy např. **w**, **x**. U písma CS pak jejich písemný projev začíná nabývat osobního rázu, kdy písmena získávají sklon písma, který do této doby byl nulový, tedy 90° jak pro levoruké, tak pro pravoruké písáře.

Žáci druhého ročníku základní školy jsou většinou děti ve věku 7 - 8 let. S psacím náčiním už jsou seznámeni, jejich psací náčiní jim vyhovuje a dělá jejich písemný projev co nejsnazším, nejčastěji se jedná o gumovací pera a pera Stabilo. Ve druhém ročníku se už očekává, že žáci jsou schopni se prostřednictvím písemného projevu vyjádřit ve slovních spojeních a jednoduchých větách. Nejde zde tedy jen o opis, či přepis, ale i o vyjádření vlastních myšlenek. Na konci druhého ročníku už ovládají všechna písmena naší abecedy.

Psaný projev se stále ještě utváří, proto je i ve druhém ročníku podporováno a pedagogy kontrolováno dodržování hygienických návyků.

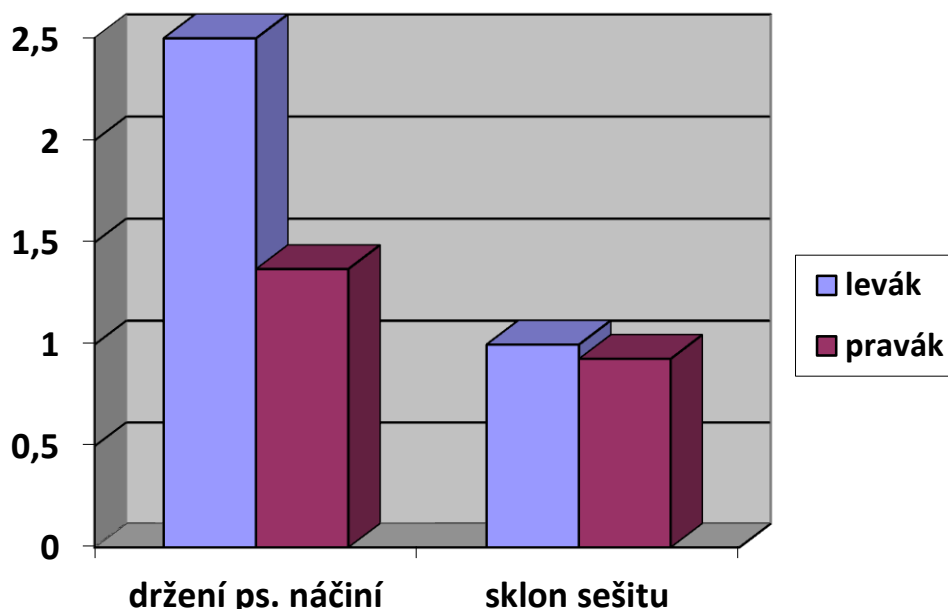
7.2.1 Žáci píšící písmem Comenia Script

Výzkumu se zúčastnilo celkem 74 žáků druhé třídy vybraných základních škol, ZŠ Řevnice, ŽŠ Eden a ZŠ Kodaňská. Z toho bylo 10 levorukých písarů a 64 pravorukých písarů. Ukázka psaného projevu levorukého písáře – příloha č. 7, pravorukého písáře pak příloha č. 8.

Hygienické návyky

Sledované byly opět dva hygienické návyky: sklon sešitu a držení psacího náčiní. Sklon sešitu je pro pravoruké i levoruké písáře nulový, s možností mírného sklonu sešitu levým rohem ke spodnímu okraji lavice pro levoruké písáře.

Obr. 5. Grafické znázornění držení psacího náčiní a sklonu sešitu u žáků 2. ročníku vyučovaných písmu Comenia Script.

Z pozorování byly výsledky velmi vyrovnané. Levorucí písáři dosáhli hodnot 0,4, což znázorňuje situaci, kdy většina žáků dodržuje nulový sklon sešitu a jen pár žáků využívá doporučené možnosti sklonit si sešit pro snazší psaní. Podobně je tomu i u pravorukých písářů, kteří mají bodové ohodnocení 0,39. To je velmi podobné hodnocení levorukých písářů. Je tak jasné, že většině žáků vyhovuje nulový sklon sešitu. Jen několika žákům je pohodlnější upravit si jeho sklon pravým rohem ke spodnímu okraji lavice. Výsledky se v podstatě neliší ani od výsledků výzkumu prováděného v první třídě.

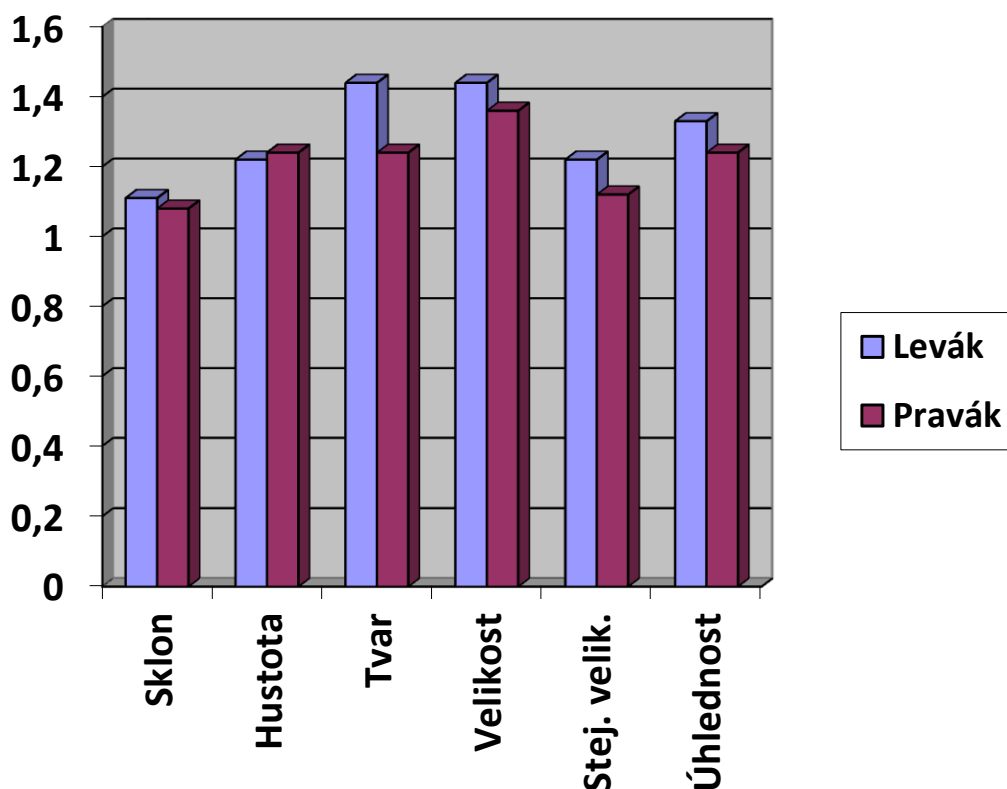
Hodnoty znázorňující držení psacího náčiní jsou zde již poměrně rozdílné. Držení psacího náčiní u pravorukých písářů se v bodovém hodnocení v průměru projevilo 1,23 body, což znamená u většiny žáků dodržování špetkového úchopu, což je méně než u žáků prvního ročníku. Nicméně to stále obsahuje nezanedbatelné množství pravorukých písářů držících psací náčiní horním držením.

Způsob držení psacího náčiní levorukými písáři získalo větší hodnotu, a to 2,1. Pokud by všichni drželi psací náčiní špetkovým úchopem, získali by průměrné bodové hodnocení 1. V tomto porovnání můžeme vidět, že je zde už poměrně rozšířené chybné držení psacího náčiní. I v porovnání s výsledky výzkumu z první třídy, kdy levorucí písáři dosáhli bodového hodnocení 1,66, vidíme značné zhoršení. U levorukých žáků už tedy není vzácné horní, neboli „drápkovité“ držení. Naopak vzácnými případy se stávají ty, kdy levorucí žáci drží psací náčiní špetkovým úchopem.

Kvalitativní znaky

Sklon písma je ve druhém ročníku základní školy ještě stále spíše nulový, i tak se toleruje odchylka o 20°. U některých žáků už může docházet ke vzniku vlastního rukopisu, právě prostřednictvím vlastního sklonu písma. Především ke konci školního roku.

Obr. 6. Grafické znázornění výsledků kvalitativních znaků písma Comenia Script ve 2. ročníku ZŠ.

Podle výsledků výzkumu levorukým pisařům vyhovuje nulový sklon a také ho dodržují. Mají tak bodové ohodnocení 1,11. Stejně tak je to i u pravorukých pisařů, kteří dosáhli hodnoty 1,08. V těchto hodnotách blízcích se čisté jedničky je započítán jak doporučený sklon 90°, tak i tolerance 70° až 110°.

Vzhledem k délce textů, které žáci ve druhém ročníku píší, je hustota písma a jednotlivých slov stále ještě na dobré úrovni. U levorukých pisařů výsledky ukazují hodnotu 1,22. Tudíž žáci dodržují vhodné mezery, i když se mezi nimi najdou tací, kteří písmena píší příliš hustě za sebou nebo neoddělují jednotlivá slova většími mezerami. Text pak splývá do souvislého toku písmen, ne slov. Pravorucí pisaři jsou na tom velmi podobně s hodnotou 1,24.

Dodržovat správný tvar písmene dělá větší problém levorukým pisařům. Téměř polovina z nich píše jednotlivé tvary písmen chybně. Především, co se týče jejich šířky

nebo výšky. Dokazuje nám to výsledek výzkumu v hodnotě 1,44. Pravorucí písáři se s tvary písmen vypořádávají celkem dobře. Hodnota 1,24 nám ukazuje, že většina žáků tvary písmen ovládá.

Velikost jednotlivých písmen dostala u levorukých žáků stejných výsledků jako u tvaru písmen. Tedy 1,44. Je zde jasně vidět, jak spolu tyto dva znaky velmi úzce souvisí. Žáci nejčastěji přetahují pomocné linky a písmena tak píší větší, než by měli nebo naopak písmena nedotahují až k linkám a písmena jsou tam menší. Rozdíl mezi levorukým a pravorukým písářem je zde minimální. Pravorucí písáři dosáhli hodnoty 1,36.

Přestože někteří žáci mají problém s velikostí písmen, tedy nedrží se předepsaných linek, zvolili si pravděpodobně svůj vlastní systém velikosti a ten dodržují. Písmena pak mají vesměs stejně velká nikoli však podle normy. Proto jsou dosažené hodnoty v této oblasti pozitivnější, než u samotné velikosti písmen. Levorucí písáři zde mají hodnotu 1,22 a pravorucí písáři 1,12.

Ve druhém ročníku, kdy už by žáci měli ovládat všechna písmena, by se měli také zaměřit na úpravu svých projevů. Tato oblast dělá větší potíže levorukým písářům, i když to není nijak alarmující. Hodnota 1,33 nám říká, že přibližně 75% levorukých žáků si dává záležet na úpravě, zatímco zbytek se ještě spíš zaměřuje na obsahovou správnost svého projevu. Pravorucí písáři jsou na tom o něco málo lépe a to s hodnotou 1,24.

7.2.2 Žáci píšící psací latinkou

Výzkum ve druhých třídách základních škol u žáků vyučovaných psacích latinkou (dále jen PL) byl prováděn u celkem 34 žáků. Z toho 10 levorukých žáků a 24 pravorukých žáků. Ukázka psaného projevu levorukého písaře se nachází v příloze č. 9, pravorukého písaře pak v příloze č. 10.

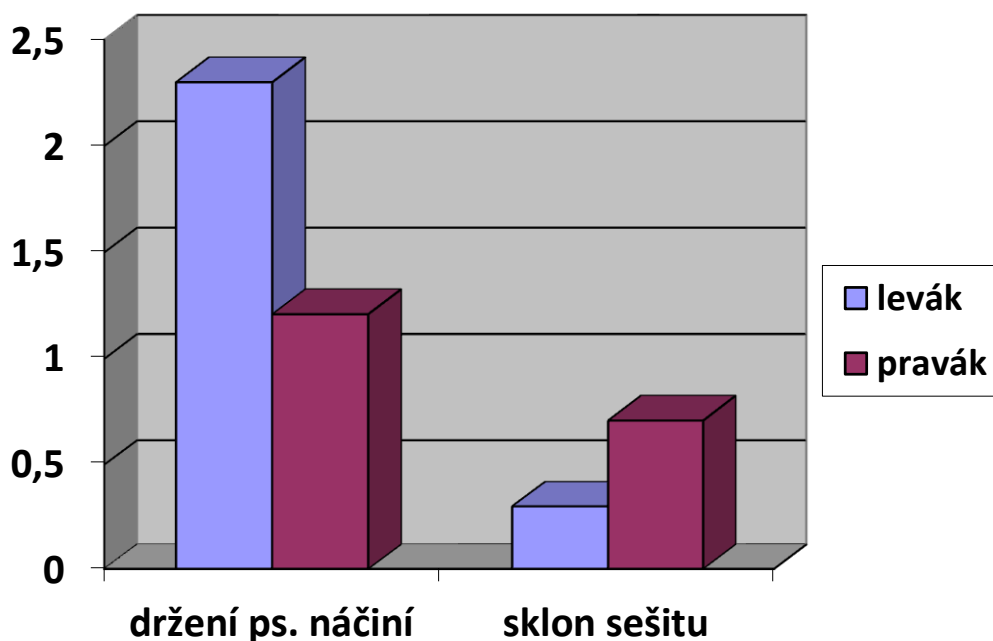
Hygienické návyky ve třídě jsou již vesměs plně automatizované, i přesto se (jak ukazuje výzkum) najdou tací, co s nimi mají stále potíže.

Žáci se seznamují jen s pár novými písmeny, tudíž by již známá písmena měla nabírat na kvalitě.

Hygienické návyky

Z výzkumu vychází, že pravorucí písaři si umí snáze upravit sklon sešitu pro jejich pohodlnější psaní, zatímco levorucí písaři si se sklonem sešitu moc neví rady.

Obr. 7. Grafické znázornění držení psacího náčiní a sklonu sešitu u žáků 2. ročníku vyučovaných písmu psací latinka.

Většina pravorukých písařů zůstává u nulového sklonu, ale jsou zde i žáci, kteří si sklon sešitu přizpůsobují. Vzhledem k bodovému hodnocení pak dostaneme hodnotu 0,71. U levorukých žáků je tendence k nulovému sklonu sešitu ještě patrnější, protože výsledek pozorování ukázal hodnotu 0,3. Abychom dosáhli této hodnoty, musí převážná většina žáků dodržovat nulový sklon. Hodnota je velmi podobná výsledkům ve stejném ročníku u žáků učících se písmu CS.

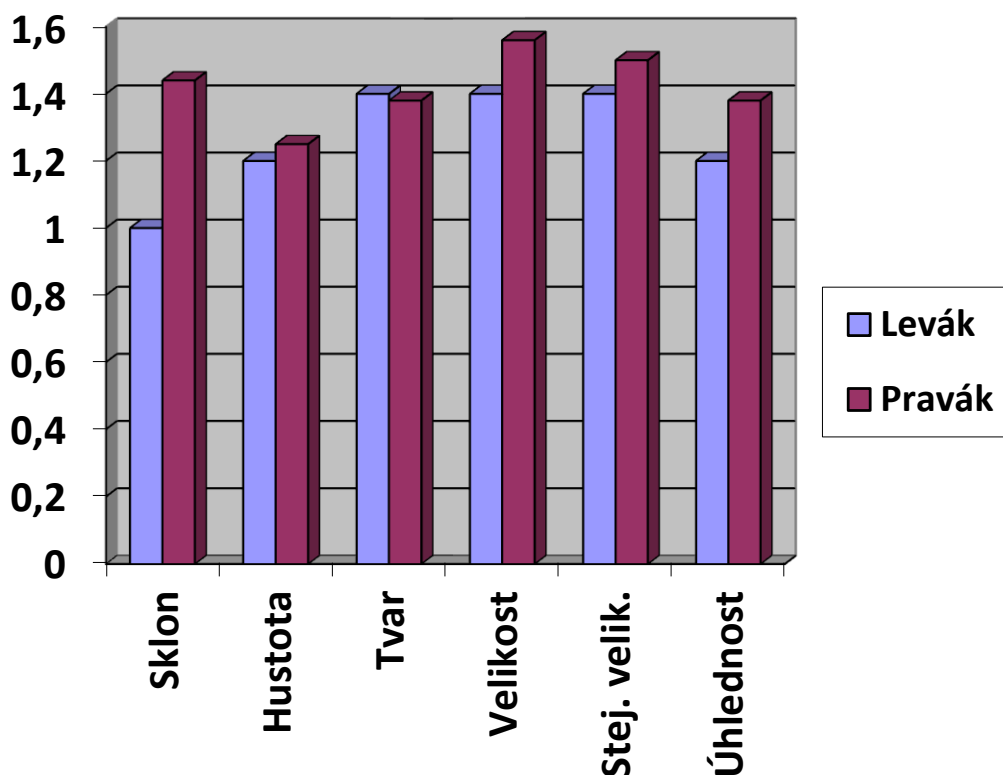
Držení psacího náčiní u pravorukých písarů se nachází stále kolem stejného bodového rozmezí. Hodnota 1,21 nám dává najevo současnou situaci na většině základních škol, kdy pravorucí písari dodržují předepsaný špetkový úchop, i když se mezi nimi najdou tací, kterým se pero odklání od pravého ramene. Vzhledem k přechozímu ročníku zde nedochází k žádnému významnějšímu zhoršení, ani zlepšení.

Levorucí žáci dosáhli dosud nejhoršího výsledku v držení psacího náčiní a to 2,3. Nárůst této hodnoty nám dává najevo, že spolu s věkem dětí roste i počet žáků, kteří se uchylují k chybnému držení a to „drápvitému“ nebo „hornímu“ držení. Nesprávné držení psacího náčiní může mít velký vliv na výsledný psací projev, především na jeho celkovou úpravu a úhlednost.

Kvalitativní znaky

Písmo levorukých písarů bývá často spojováno se špatným sklonem. Konkrétně se sklonem zvráceným (na druhou stranu), než je doporučováno. Dnes je levákům tolerován i tento sklon. Nicméně žádný z levorukých písarů, kteří byli zapojeni do mého výzkumu, nepotřeboval tuto toleranci.

Obr. 8. Grafické znázornění výsledků kvalitativních znaků písma psací latinka ve 2. ročníku ZŠ.

Ve druhém ročníku ještě všichni dodržují správný sklon. U pravorukých písarů se objevuje přílišný sklon písma doprava. Sklon písma je u některých z nich menší než 70°. Díky tomu je bodové ohodnocení 1,44.

Tempo, kterým žáci ve druhém ročníku píšou je poměrně pomalé, žáci si na psaní dávají záležet. Proto se zde neobjevují žádné větší problémy s jeho hustotou. Jednotlivá písmena jsou vhodně napojována a mezery mezi slovy dodržovány. Samozřejmě se najdou žáci, kteří písmo příliš nahušťují, nebo naopak roztahují, dochází pak i k deformaci jeho tvaru. U levorukých pisařů dosáhl výsledek 1,2 a u pravorukých pak 1,25. Výsledky jsou velmi podobné.

Bodová hodnota 1,4 u levorukých pisařů a 1,38 u pravorukých v oblasti dodržování správného tvaru jsou odpovídající pokročilému psaní. Žáci už nepíší jen podle předepsané předlohy, proto je pro ně dodržování správného tvaru obtížné. Zde tedy vidíme, že tento znak dělá větší problém levákům. Může to být způsobeno požadavkem na rychlejší tempo psaní, než v 1. ročníku.

I přesto, že jsou stále ještě využívané pomocné linky, mají žáci poměrně velký problém s dodržováním správné velikosti písma. Obzvláště, když už nepíší do písanek, ale do běžných sešitů bez pomocných linek. Často písmena nedosahují linek a písmo je tak podstatně menší. Tendenci k menšímu písmu prokázali pravorucí pisaři s hodnotou 1,56. V těsném závěsu jsou pak levorucí pisaři s hodnotou 1,4.

Stejnomenost velikosti opět souvisí s předchozím znakem – samotnou velikostí. Proto se ani zde výsledky příliš neliší. Levorucí pisaři 1,4 a pravorucí 1,5.

Úprava písemných projevů je pro žáky stále velmi důležitá. Proto i přes nedodržování velikosti jednotlivých písmen písemný projev působí u většiny žáků na první pohled čistě a upraveně. Leváci dosáhli hodnoty 1,2 a praváci 1,38.

7.2.3 Porovnání písma Comenia Script a psací latinky

Hodnoty znázorněné v uvedené tabulce nám ukazují, že není žádný větší rozdíl mezi držetím tužky u levorukých písarů písících písmem Comenia Script a psací latinkou. Bohužel v obou případech to není správné držení. Nejčastěji se jedná o odklon psacího náčiní od těla písáře a vyskytuje se i „hákovité“ držení. Nicméně hodnoty jsou u obou typů písma velmi podobné. Proto můžeme říct, že typ písma nemá u levorukých písarů vliv na držení psacího náčiní.

Stejně výsledky můžeme sledovat i u sklonu sešitu. Levorucí písari dávají jednoznačně přednost nulovému sklonu. Ať se jedná o písmo CS nebo o PL. Poměrně velký rozdíl můžeme pozorovat u pravorukých písarů. Zde žáci písící PL využívají doporučeného sklonu. Pravorucí písari písící písmem CS se opět přiklání k nulovému sklonu sešitu.

Rozdíl v dodržování správného sklonu sešitu a držení psacího náčiní mezi žáky písícími písmem Comenia Script (CS) a psací latinkou (PL).

	L - CS	L - PL	P - CS	P – PL
Držení tužky	2,1	2,3	1,23	0,71
Sklon	0,4	0,3	0,39	1,21

Zdroj: Vlastní výzkum.

Ve druhém ročníku základní školy můžeme při pohledu do tabulky znázorňující bodové ohodnocení dosažené ve výzkumu zjistit, že mezi levorukými žáky písícími písmem CS a mezi levorukými žáky písícími PL není v podstatě žádný rozdíl. Rozbor jejich písemného projevu dosáhl téměř totožného výsledku. Můžeme tedy říct, že typ písma nemá vliv na výsledný vzhled písemného projevu žáků. Větší než desetinný rozdíl můžeme vidět až v oblasti stejnoměrnosti velikosti písma, která dělá větší problémy žákům písícím písmem PL. Na druhou stranu celková úprava písemného projevu je o něco málo lepší právě u žáků písících písmem PL.

Porovnání kvalitativních znaků písma Comenia Script (CS) a psací latinky (PL) u žáků 2. ročníku.

	L - CS	L - PL	P - CS	P – PL
Sklon	1,11	1	1,08	1,44
Hustota	1,22	1,2	1,24	1,25

Tvar	1,44	1,4	1,24	1,38
Velikost	1,44	1,4	1,36	1,56
Stejnou vel.	1,22	1,4	1,12	1,5
Úprava	1,33	1,2	1,24	1,38

Zdroj: Vlastní výzkum.

Celkově nejhorších výsledků dosáhli překvapivě pravorucí písáři. Téměř ve všech zkoumaných znacích písma. Konkrétně se jedná o pravoruké písáře píšící písmem PL. Pravorucí písáři píšící písmem CS dosáhli průměrných hodnot ve všech kategoriích.

7.3 Žáci 3. ročníku základní školy

Ve třetím ročníku základní školy se žáci již neučí nová písmena. Měli by již znát všechna písmena, číslice i všechny potřebné znaky. Písmo jim slouží jako prostředek k samostatnému vyjadřování vlastních myšlenek, reprodukci nápadů.

Použití písma by mělo být nenásilné, přirozené a plně zautomatizované.

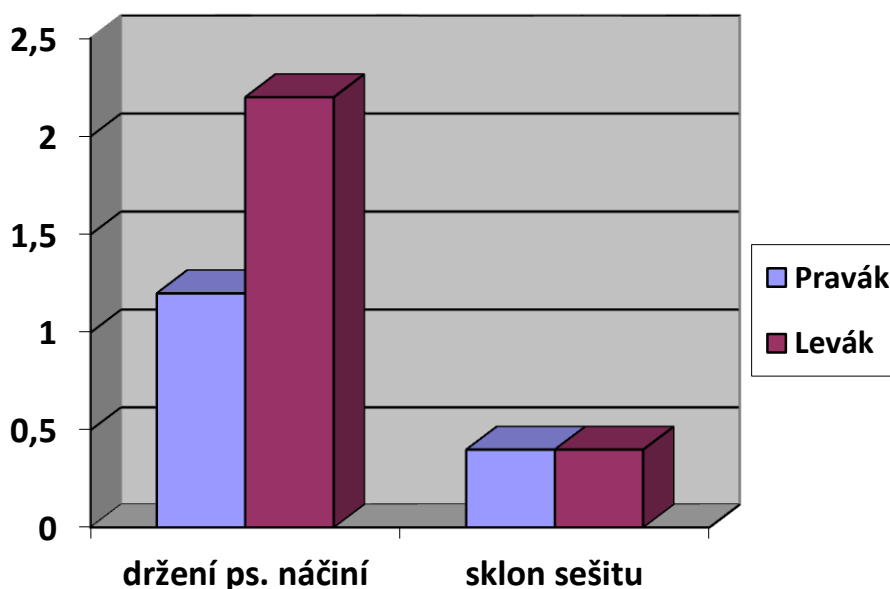
7.3.1 Žáci píšící písmem Comenia Script

Výzkumu se zúčastnilo celkem 55 žáků vyučovaných písmu CS ve třetí třídě ZŠ Eden, ZŠ Kodaňská a ZŠ Řevnice. Z celkového počtu bylo 50 žáků pravorukých a 5 levorukých. Žáci byli pozorováni ve známém prostředí vlastní třídy. Ukázka psaného projevu levorukého písáře se nachází v příloze č. 11, pravorukého písáře pak v příloze č. 12.

Hygienické návyky

Dodržování hygienických návyků by mělo být ve třetím ročníku základní školy již plně automatizované a nemělo by vyžadovat zvláštní kontrolu pedagoga. I přesto se vzhledem k dosaženým výsledkům pozorování nedá říci, že by byly tyto hygienické návyky dodržovány správně.

Obr. 9. Grafické znázornění držení psacího náčiní a sklonu sešitu u žáků 3. ročníku vyučovaných písmu Comenia Script.

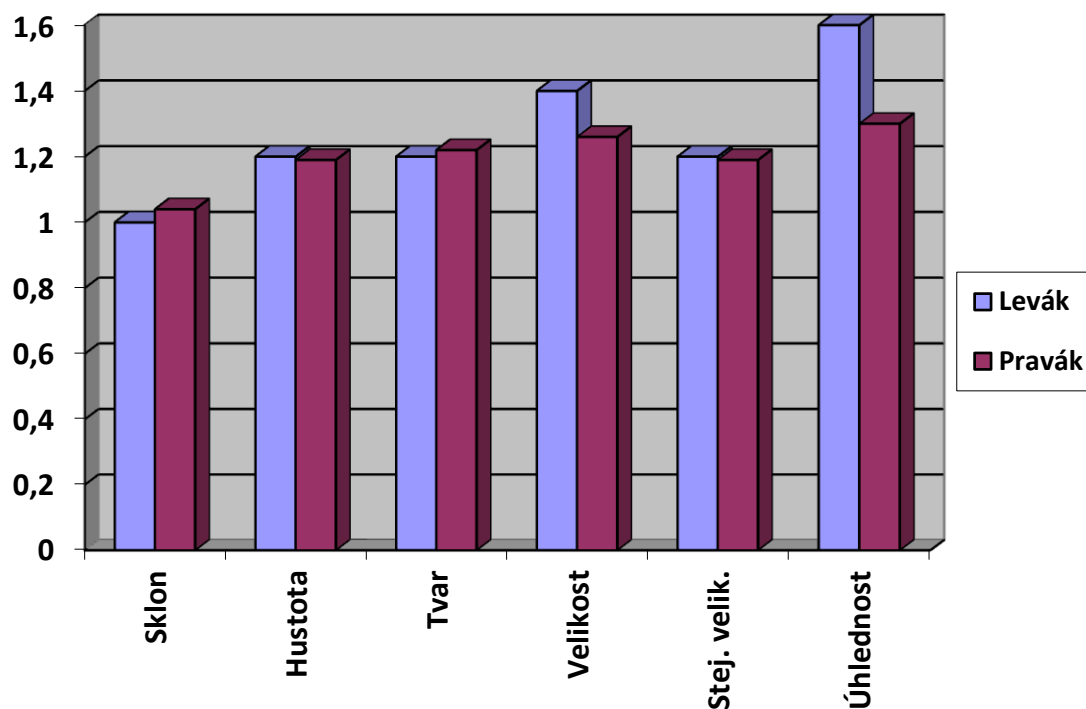
Bodové ohodnocení sklonu sešitu, papíru se v této věkové kategorii sešlo na stejných hodnotách jak u levorukých písarů, tak u pravorukých písarů. Dosažená hodnota je 0,4 pro obě skupiny žáků. Znamená to, že většina žáků dává přednost nulovému sklonu sešitu, kdy je vodorovně s okrajem lavice. Najdou se mezi nimi i tací, kteří upřednostňují výraznější sklon. Vzhledem ke způsobu bodového hodnocení vyplývá, že větší množství pravorukých písarů využívá možnosti sklonit si sešit pravým horním rohem směřujícím ke spodnímu okraji lavice. Levorucí písari volitelného sklonu většinou nevyužívají, když ale jednu ze dvou možností zvolí, skloní si sešit levým horním rohem ke spodnímu okraji lavice. I přesto, že je tato forma sklonu sešitu levorukým písarům doporučována, není žáky příliš využívána.

Velký rozdíl v hodnotách získaných výzkumem můžeme sledovat v pozorování držení psacího náčiní. U pravorukých písarů už dochází k automatickému správnému držení, tedy držení psacího náčiní špetkovým úchopem. Pravorucí písari tak dosáhli hodnoty 1,2, která nám dává jasně najevo, že většina žáků drží psací náčiní správně. Zatímco levorucí písari „vymýšlejí“ vhodný a snadný způsob pro své držení psacího náčiní. Snaží se přizpůsobit si ho tak, aby se jim psalo co nejsnáze. Mají pak tendence využívat držení „drápotitého“ nebo-li „horního“. Nejčastěji je zde však zastoupeno takové držení psacího náčiní, kdy je konec pera, tužky odkloněn od těla písare. Levorucí písari v tomto pozorování dosáhli bodového ohodnocení 2,1.

Kvalitativní znaky

Se zvyšujícím se věkem žákům by se měl také jejich písemný projev postupně měnit. Měl by nabývat na osobitosti a individualitě. Pravidla, která tolerují a umožňují právě vznik vlastního rukopisu, jsou volnější především ve sklonu písma. I přesto však žáci ve třetí třídě základní školy zůstávají věrni nulovému sklonu, tedy 90°. Dokonce by se dalo říci, že více než kdy před tím.

Obr. 10. Grafické znázornění výsledků kvalitativních znaků písma Comenia Script ve 3. ročníku ZŠ.

Levoručí žáci, kteří byli zapojeni do výzkumu, dodržovali všichni tento předepsaný sklon. Dosáhli proto také hodnoty 1. U pravorukých písarů můžeme na grafickém znázornění vidět hodnotu 1,04. Znamená to, že všichni až na jednu výjimku dodržují stále doporučený sklon písma 90°.

Hustotu jednotlivých písmen a slov již mají žáci většinou pod kontrolou. Je to způsobeno také delšími texty, ve kterých je na dodržování mezer mezi slovy kladen velký důraz. Levoručí písari dosáhli hodnoty 1,2, zatímco pravoručí písari dosáhli hodnoty 1,19. Obě tyto hodnoty se dají považovat za shodné. Nevidíme zde tedy rozdíl mezi pravorukými a levorukými písari.

S postupem času, větší potřebou a využitelností písemného projevu stoupá také jeho kvalita. Základem úspěšného psaní je správný tvar písmen. S tím už jsou všichni žáci detailně seznámeni. Většina ho má již pevně zafixovaný a používá ho správně. Odpovídají tomu také dosažené bodové hodnoty 1,2 u levorukých písarů a 1,22 u pravorukých písarů. Ani zde nepozorujeme rozdíl mezi levorukými a pravorukými písari.

Ve třetím ročníku základní školy už žáci nepíší do písanek, ale do klasických linkovaných sešitů. Chybí jim zde pomocné linky. To může být příčinou nárůstu bodové hodnoty u velikosti písmen u levorukých písarů. Hodnota 1,4 znamená, že téměř polovina žáků nedodržuje správnou velikost písmen. Nejčastějším jevem jsou pak písmena extrémně menší, než je předepsaný rozměr 5:8:5 mm. Pravorukým písarům se správná velikost písmen daří dodržovat o něco lépe. Vypovídá o tom graf č. 10.

Stejně jako ve druhém ročníku, ani zde špatná velikost písmen neznamená špatnou stejnoměrnost velikosti. Žáci, přesto že si písmena zmenšují, tak je udržují všechna stejně velká. Proto je zde hodnota nižší u obou sledovaných skupin žáků. U levorukých pisařů je to 1,2 a u pravorukých 1,19.

Při pohledu na celkovou úpravu písemných projevů už vidíme rozdíl mezi levorukými a pravorukými pisaři. Levorukým pisařům činí značný problém. Více jak polovina žáků má svůj písemný projev neupravený. Vypovídá o tom hodnota 1,6. Zatímco u pravorukých pisařů hodnota 1,3 vypovídá o průměru. Kdy žáci dbají o úpravu svých projevů, ale najdou se i někteří, kterým to činí potíže.

7.3.2 Žáci píšící psací latinkou

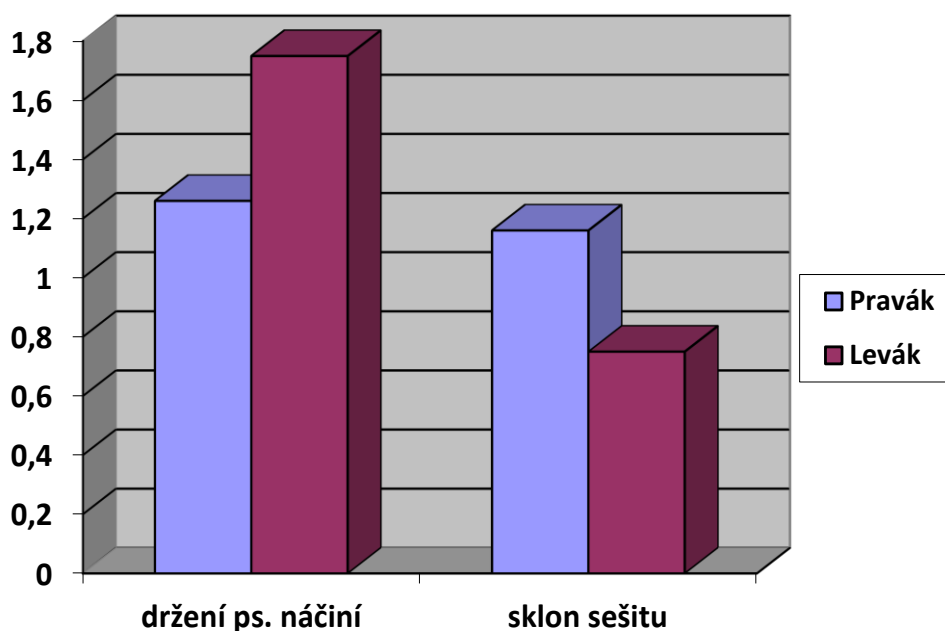
Při výzkumu bylo pozorováno celkem 23 žáků navštěvujících 3. ročník základní školy ZŠ Týnec nad Sázavou a ZŠ Kostelec u Křížků. Tito žáci se učí psát psací latinkou. Ukázka psaného projevu levorukého písaře se nachází v příloze č. 13, pravorukého písaře pak v příloze č. 14.

Z celkového počtu 23 žáků byli 4 žáci levorucí a 19 žáků pravorukých.

Hygienické návyky

Žáci třetího ročníku základní školy, kteří se učí psát psací latinkou, podle výsledků výzkumu dávají obecně přednost mírnému sklonu sešitu.

Obr. 11. Grafické znázornění držení psacího náčiní a sklonu sešitu u žáků 3. ročníku vyučovaných písmu psací latinka.

Pravorucí písaři dosáhli bodového ohodnocení celkem 1,16 bodů. Podle pozorování získaných údajů dávají žáci přednost mírnému sklonu sešitu pravým rohem ke spodnímu okraji lavice. Levorucí písaři dosáhli bodového hodnocení 0,75. Tento výsledek nám opět dokazuje, že levorucí písaři příliš často nevyužívají možnosti sklonit si sešit a ulehčit si tím tak svůj písemný projev. Najdou se však mezi žáky i, kteří volí sklon sešitu levým rohem ke spodnímu okraji lavice.

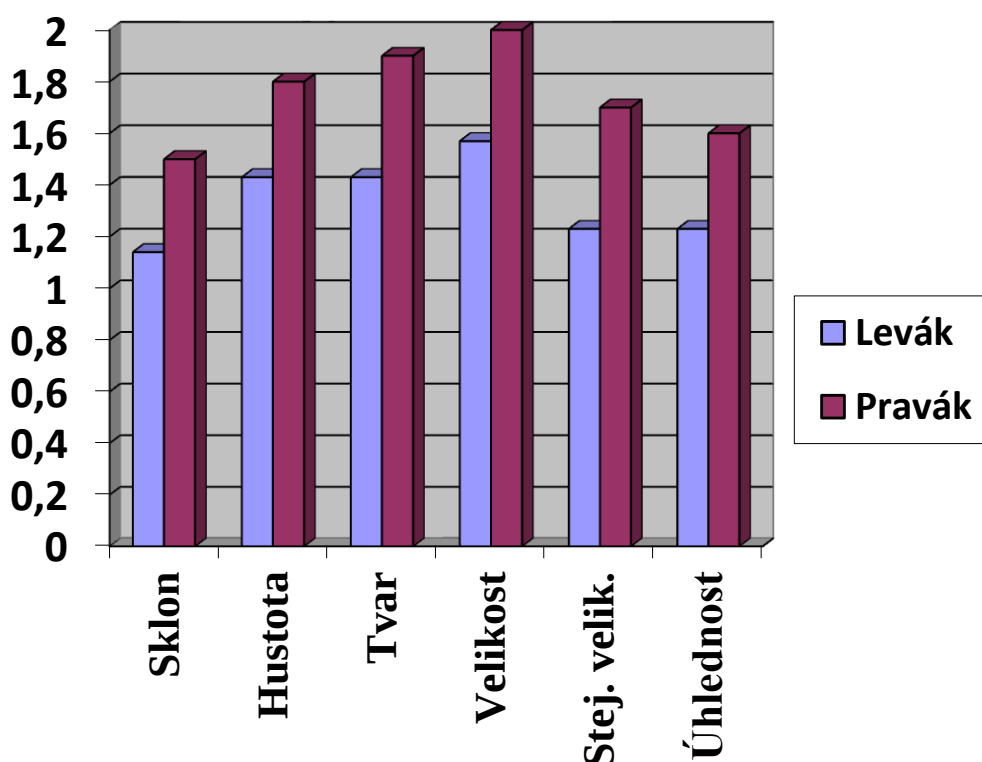
Držení psacího náčiní, dopadlo v této oblasti lépe, než jsem očekávala, a to především u levorukých písařů. Bodové ohodnocení 1,75 nám říká, že i přesto, že většina žáků nedodržuje správné držení, tedy špetkový úchop, tak zde nedochází příliš často k „hornímu“ způsobu držení. Hlavní chybou v držení psacího náčiní levorukých

písařů je směrovost konce psacího náčiní od žákova ramene. U pravorukých písařů je hodnota 1,16 naprosto odpovídající očekáváním, která jsem měla. Žáci dodržují správný, špetkový úchop. I tak se ovšem najdou tací, kteří mají se správným držením problém.

Kvalitativní znaky

Ve třetím ročníku žáci využívají písemného projevu k vyjádření vlastních myšlenek nebo zapsání poznámek. To se také projevuje na kvalitě písma. Žákům začíná méně záležet na vzhledu písma a zaměřují se na obsah, který svým písemným projevem sdělují. Také jsou zde již ve větší míře zařazeny diktáty. Písemný projev nabývá na osobitosti jednotlivých žáků.

Obr. 12. Grafické znázornění výsledků kvalitativních znaků písma psací latinka ve 3. ročníku ZŠ.

Sklon písma u pravorukých písařů je často menší než doporučených 75°, proto je výsledek výzkumu 1,5. U levorukých žáků zapojených do výzkumu se také našly případy, kdy žáci mají menší sklon písma než je doporučený. I tak nebylo třeba využít tolerance pro levoruké písaře. Leváci dosáhli průměrného bodového ohodnocení 1,14.

Projevuje se zde tendence žáků psát jednotlivá písmena velmi těsně k sobě bez napojovacích tahů. Písemný projev by tak měl být lépe čitelný, protože je písmo podobné tiskacímu. Tato tendence se projevila u obou typů žáků. U pravorukých písařů

je to ovšem podstatně častější. Dosažené průměrné bodové ohodnocení je 1,8. U levorukých žáků je to 1,43, tedy o dost méně, než u pravorukých.

Dodržování tvaru písma zde dosahuje jednoho z nejhorších výsledků. Žáci si písmo přizpůsobují, a jak zrychlují tempo svého psaní, tak trpí i správný tvar písmen. I tak je horší výsledek u pravorukých písmařů. Žáci svým písmem dosáhli bodového ohodnocení 1,9, což je velmi vysoké. Znamená to, že v podstatě všichni žáci si tvary písmen upravují pro své pohodlnější psaní. Levoručí žáci dodržují správný tvar ve větším počtu. Se správným tvarem se potýká méně jak polovina sledovaných levorukých žáků. Zobrazuje to bodové ohodnocení 1,43.

Nejhorší výsledek v bodovém hodnocení dosáhli žáci v oblasti velikosti písma. Je to způsobeno tím, jak jsem již zmínila, že píšou do běžných sešitů bez pomocných linek. Dělá jim pak podstatně větší problém dodržovat jeho správnou velikost. Vzhledem k větší rychlosti psaní si tak žáci písmo podstatně zmenšují. U sledovaných pravorukých písmařů se nenašel žák, který by dodržoval správnou velikost písma. Všichni si písmo zmenšili. což je normální. U levorukých písmařů se to týká více jak jedné poloviny žáků. U praváků to zobrazuje čistá hodnota 2 a u leváků 1,57.

I přes zmenšení písma žáci dodržují jednotlivé poměry mezi částmi písmen. Proto jsou výsledky u stejnoměrnosti písma lepší, než u samotné velikosti. Dodržovat správný poměr se více daří levorukým písmařům, bodová hodnota je zde 1,23, u pravorukých pak 1,7.

Úprava písemného projevu je u levorukých žáků překvapivě čistá a přehledná. 1,23 je bodové ohodnocení, kterého dosáhli. Znamená to, že písemný projev většiny z nich je ukázkový. U pravorukých písmařů je dosažená hodnota poměrně větší, 1,6. Což odporuje obecně šířeným názorům o špatné úpravě písma levorukých písmařů.

7.3.3 Porovnání písma Comenia Script a psací latinky

S rostoucím věkem žáků se také zhoršuje jejich schopnost dodržovat správné hygienické návyky při psaní. Levorucí písáři ve většině případů drží psací náčiní chybně. Převládá takové držení, kdy se psací náčiní odklání od těla písáře. Najdeme zde také případy, kdy žáci drží psací náčiní „horním“ držením. Více chybného držení u levorukých písářů vidíme u žáků písících písmem CS, než u písma PL. Pravorucí písáři ve většině případů drží psací náčiní správně. Někteří však žáci drží psací náčiní, tak že jim jeho konec směřuj od ramene písáře. Rozdíl mezi psaním PL nebo CS zde nepozorujeme.

Žáci třetího ročníku základní školy dávají přednost nulovému sklonu sešitu. Někteří levorucí písáři si pomáhají doporučeným sklonem, ale většinou se také přiklání k nulovému sklonu. Častěji se setkáváme se sklonem sešitu u žáků písících psací latinkou Stejně tak je tomu i u pravorukých písářů.

Porovnání držení psacího náčiní a sklonu sešitu mezi žáky 3. ročníku písících písmem Comenia Script a psací latinkou.

	L – CS	L – PL	P – CS	P – PL
Držení tužky	2,2	1,75	1,2	1,26
Sklon	0,4	0,75	0,4	1,16

Zdroj: Vlastní výzkum.

Ve třetím ročníku základní školy už písmo žáků nabývá na osobitosti. Žáci si vytváří vlastní rukopis, tím pádem se odklání od předlohy písma. Což se také projevuje ve výsledcích výzkumu. Při pohledu na výsledky levorukých písářů vidíme, že se získané hodnoty příliš neliší. Nicméně jsou stále hodnoty u žáků písících psací latinkou vyšší. Zde tedy dochází k většímu odklonu od oficiální předlohy písma. U žáků písících písmem CS také dochází k úpravě písma pro vlastní potřebu, ale toto písmo je k těmto změnám benevolentnější, proto se i menší změny ještě vejdou do tolerované podoby písma. Jediným znakem, ve kterém se hodnoty obracejí, je celková, finální úprava psaného projevu. I přes menší odchylky od předlohy písma působí psaný projev písmem CS u žáků zapojených do výzkumu méně upraveně.

Porovnání kvalitativních znaků písma u žáků 3. ročníku písících písmem Comenia Script a psací latinkou.

	L – CS	L – PL	P - CS	P – PL
Sklon	1	1,14	1,04	1,5
Hustota	1,2	1,43	1,19	1,8
Tvar	1,2	1,43	1,22	1,9
Velikost	1,4	1,57	1,26	2
Stejnóm . vel.	1,2	1,23	1,19	1,7
Úprava	1,6	1,23	1,3	1,6

Zdroj: Vlastní výzkum.

Nejhorších výsledků, v podstatě u všech zkoumaných kvalitativních znaků písma, dosáhli pravorucí písaři píšící psací latinkou. Všechny dosažené hodnoty jsou celkem vysoké, znamená to, že žáci nedodržují předepsané tvary, velikost ani sklon písma. Výsledný písemný projev je pak neupravený a špatně čitelný. Nejlepších výsledků naopak dosáhli pravorucí písaři píšící písmem CS.

Závěr

V této práci jsem se snažila zjistit, zda má písmo Comenia Script vliv na úhlednost psaní leváků. Jestli je rozdíl mezi písemným projevem levorukých a pravorukých žáků a v neposlední řadě také rozdíl v celkové úpravě písemného projevu žáků píšících písmem Comenia Script a psací latinkou.

Prostřednictvím výzkumu, který byl prováděn pozorováním dodržování hygienických návyků a analýzou jednotlivých kvalitativních znaků písma, jsem došla k zajímavým závěrům. Co se týče úhlednosti písma, dopadli překvapivě nejhůř pravorucí písaři píšící psací latinkou. Také z výsledků výzkumu vyplývá, že vliv písma Comenia Script na úhlednost psaní leváků není příliš zásadní. Výsledky jsou si velmi blízké. Pravorukým žákům písmo Comenia Script rozhodně vyhovuje. Pro levoruké písaře nepředstavuje v této oblasti žádnou větší výhodu.

S rostoucím věkem se žáci odklánějí od předepsané normy písma, což se projevuje především u psací latinky. Písmo Comenia Script je v tomto ohledu podstatně benevolentnější.

V samotných začátcích psaní dělají žáci chyby v obou typech písma, jen v různých oblastech. U písma Comenia Script dělá žákům největší problém vhodné skládání jednotlivých písmen za sebou tak aby bylo písmo čitelné, dále také správné dodržování mezer mezi jednotlivými slovy. Pro žáky, kteří píšou psací latinkou, jsou jeho jednotlivé znaky obtížnější, ale na výsledném psacím projevu se to příliš neprojevuje.

Z mého výzkumu tedy vyplývá, že písmo Comenia Script není záchranou pro levoruké písaře. Co se týče potíží při psaní, tak jsou na tom obě písma u levorukých žáků velmi podobně. Pokud bychom tedy chtěli levorukým žákům ulehčit proces psaní, bylo by na místě zaměřit se na jinou oblast, a tou je podle mého názoru držení psacího náčiní.

Seznam použité literatury

- BARTOŠOVÁ, I., MANĚNOVÁ, M. & TŘEČKOVÁ, E. (2012) *The New Comenia Script to Schools*. Online Procedia Social and Behavioral Sciences: December, 2012
- ČAPKA, František a Květoslava SANTLEROVÁ. *Stručný vývoj písma*. Vyd. 1. Brno: Masarykova univerzita, 1994, 51 s. ISBN 80-210-0917-9.
- ČERNOHUBÁ, Barbora. *Výuka elementárního psaní s aplikací písma Comenia Script*. Brno, 2013. Diplomová práce. MASARYKOVA UNIVERZITA PEDAGOGICKÁ FAKULTA Katedra primární pedagogiky. Vedoucí práce Mgr. Jiří Havel, Ph.D.
- DOLEŽALOVÁ, Jana. *Prvopočáteční psaní*. Vyd. 2. Hradec Králové: Gaudeamus, 1998, 124 s. ISBN 80-704-1938-5.
- DOLEŽALOVÁ, Alena Bára. *Písanka: pro 2. ročník základní školy - I. díl*. Druhé. Brno: Nová škola, 2014.
- DRNKOVÁ, Zdena a Růžena SYLLABOVÁ. *Záhada leváctví a praváctví*. Praha: Avicenum. ISBN 80-201-0113-6.
- FASNEROVÁ, Martina a Martina DRAHOŇOVSKÁ. *Comenia Script jako alternativní písmo do českých škol. E-Pedagogium: Nezávislý odborný časopis pro interdisciplinární výzkum v pedagogice*. 2013, roč. 2013, III.
- FLORIÁNOVÁ, Aneta. *Výuka elementárního psaní s aplikací písma C O M E N I A S C R I P T*. Brno, 2012. Diplomová práce. Pedagogická fakulta Masarykovy univerzity. Vedoucí práce Mgr. Jiří Havel, Ph.D.
- HEALEY, Jane M. *Leváci a jejich výchovy*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2002, 111 s. Rádce pro rodiče a vychovatele. ISBN 80-717-871-9
- JUCOVIČOVÁ, Drahomíra. *Reedukace specifických poruch učení u dětí*. Vyd. 2. Praha: Portál, 2014, 175 s. Speciální pedagogika (Portál). ISBN 978-80-262-0645-3.
- JUCOVIČOVÁ, Drahomíra a Hana ŽÁČKOVÁ. *Reedukace specifických poruch učení u dětí*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2008, 175 s., Speciální pedagogika (Portál). ISBN 978-80-7367-474-8
- JUCOVIČOVÁ, Drahomíra a Hana ŽÁČKOVÁ. *Je naše dítě zralé na vstup do školy?*. Vyd. 1. Praha: Grada, 2014, 141 s. ISBN 978-80-247-4750-7
- KUČEROVÁ, Olga. *Funkcionalita a problémy v psaní u žáků Comenia Script*. Praha, 2014. Diplomová práce. Univerzita Karlova v Praze.

- KŘIŠŤANOVÁ, Ladislava. *Diagnostika laterality a metodika psaní levou rukou*. 4. upr. vyd. Hradec Králové: Gaudeamus, 1998, 45 s.
- KŘIVÁNEK, Zdeněk a Radka WILDOVÁ. *Didaktika prvopočátečního čtení a psaní*. Praha: Pedagogická fakulta Univerzity Karlovy v Praze, 1998, 141 s. ISBN 80-860-3955-2.
- LENCOVÁ, Radana. *Comenia Script universal praktický manuál*. Praha: Svět, 2010. 46 s. ISBN 978-80-87201-02-2.
- LOUKOTKA, Čestmír. *Vývoj písma*. 1. vyd. Praha: Orbis, 1946, 226 s.
- PENC, Václav. *Metodika psaní: prozatímní učebnice pro pedagogické fakulty*. 3. vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1966, 91 s. Učebnice pro vysoké školy.
- SANTLEROVÁ, Květoslava. *Metody ve výuce čtení a psaní*. Brno: Paido, 1995, 56 s. ISBN 80-859-3105-2.
- SELIKOWITZ, Mark. *Dyslexie a jiné poruchy učení: co to jsou specifické poruchy učení a jak se diagnostikují, o poruchách koordinace a o nemotornosti, sociální a emocionální vývoj dítěte, jak mohou svým dětem pomoci rodiče, a jak to bývá v dospělosti*. Vyd. 1. české. Překlad Andrea Cívínová. Praha: Grada, 2000, 136 s. Pro rodiče. ISBN 80-716-9773-7.
- SOVÁK, Miloš. *Metodika výchovy leváků*. Vyd. 1. V Praze: Státní pedagogické nakladatelství, 1966, 157 s.
- SOVÁK, Miloš. *Výchova leváku v rodině*. 4., dopln. vyd. Praha: SPN, t. Tisk 4, Přerov, 1971, 87, [2] p. with photos. Rodičům o výchově dětí, v. 11. [from old catalog].
- SYNEK, František. *Záhady levorukosti: asymetrie u člověka*. 1. Vyd. Praha: Horizont, 1991, 175 s. Otazník. ISBN 80-701-2054-1
- ŠIMKOVÁ, Ivana. *Výuka prvopočátečního psaní: učební a metodický materiál pro studenty Učitelství 1. stupně ZŠ*. 1. vyd. České Budějovice: Vlastimil Johanus, 2012, 135 s. ISBN 978-80-87510-11-7.
- VÁCLAVKOVÁ, Radka. *Historický vývoj psacího písma*. České Budějovice, 2009. Diplomová práce. Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích.
- VERECKÁ, Naděžda. *Jak pomáhat dětem při vstupu do školy: je vaše dítě zralé pro školu? a vy?*. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2002, 160 s. ISBN 80-710-6474-2.
- VODIČKA, Ivo. *Nechte leváky drápat: metodika levorukého psaní, kreslení a malování*. Vyd. 1. Praha: Portál 2008, 102 s. ISBN 978-807-3674-793

ZOCHE, Hermann-Josef. *Vidím svět i z druhé strany: mimořádné schopnosti leváků*. Vyd. 1. Překlad Radka Halodová. Praha: Ikar, 2006, 158 s. ISBN 80-249-0647-3.

Internetové zdroje

Časopis Komenský. *Časopis Komenský* [online]. Olomouc: Pedagogická fakulta Masarykovy univerzity, 1973, 2015 [cit. 2015-11-27]. Dostupné z: <http://www.ped.muni.cz/komensky/>

Grafomotorik [online]. Praha, 2012, 2015 [cit. 2015-12-10]. Dostupné z: <http://www.grafomotorika.eu/>

Jak správně psát [online]. Praha, 2015 [cit. 2015-12-12]. Dostupné z: <http://www.jak-spravne-psat.cz/>

Leváci a leváctví [online]. Litoměřice, 2012, 2015 [cit. 2015-12-12]. Dostupné z: <http://www.levactvi.cz/>

Leváctví – Wikipedie. *Wikipedie, otevřená encyklopedie* [online]. Wikimedia, 2002, 2015 [cit. 2015-12-10]. Dostupné z: <https://cs.wikipedia.org/wiki/Lev%C3%A1ctv%C3%AD>

Metodický portál RVP.CZ - unikátní PROSTOR PRO UČITELE, sdílení zkušeností a spolupráci [online]. Praha, 2015 [cit. 2015-12-12]. Dostupné z: <http://rvp.cz/>

Písanka 3 První písmena - Knihy.ABZ.cz. *Knihy.ABZ.cz – internetové knihkupectví* [online]. 2014-2015 [cit. 2015-04-02]. Dostupné z: <http://knihy.abz.cz/prodej/pisanka-3-prvni-pismenka>

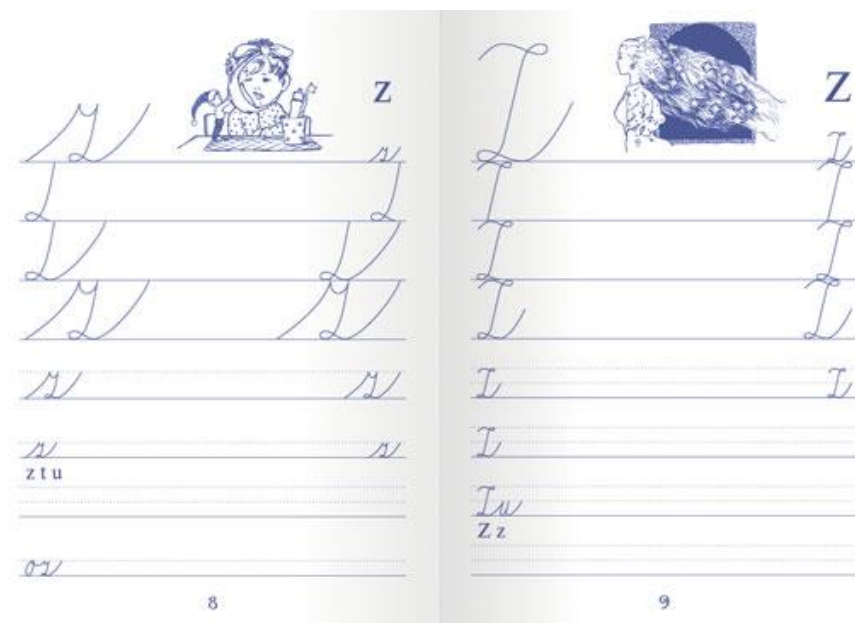
Projekt ComeniaScript [online]. Praha, 2010, 2015 [cit. 2015-12-10]. Dostupné z: <http://www.projektcomeniascript.cz/>

Radana Lencová [online]. Praha, 2009, 2015 [cit. 2015-12-12]. Dostupné z: <http://www.lencova.eu/>

Wildová, CSC, Doc. PaedDr. Radka. *Závěrečná zpráva o výsledcích pokusného ověřování písma Comenia Script: Termín pokusného ověřování 1. září 2010 – 30. června 2012*. Praha, 2012, 22 s. Dostupné z: <http://www.msmt.cz/ministerstvo/novinar/comenia-script-jako-alternativni-pismo-pro-skolaky?highlightWords=comenia+script>

Přílohy

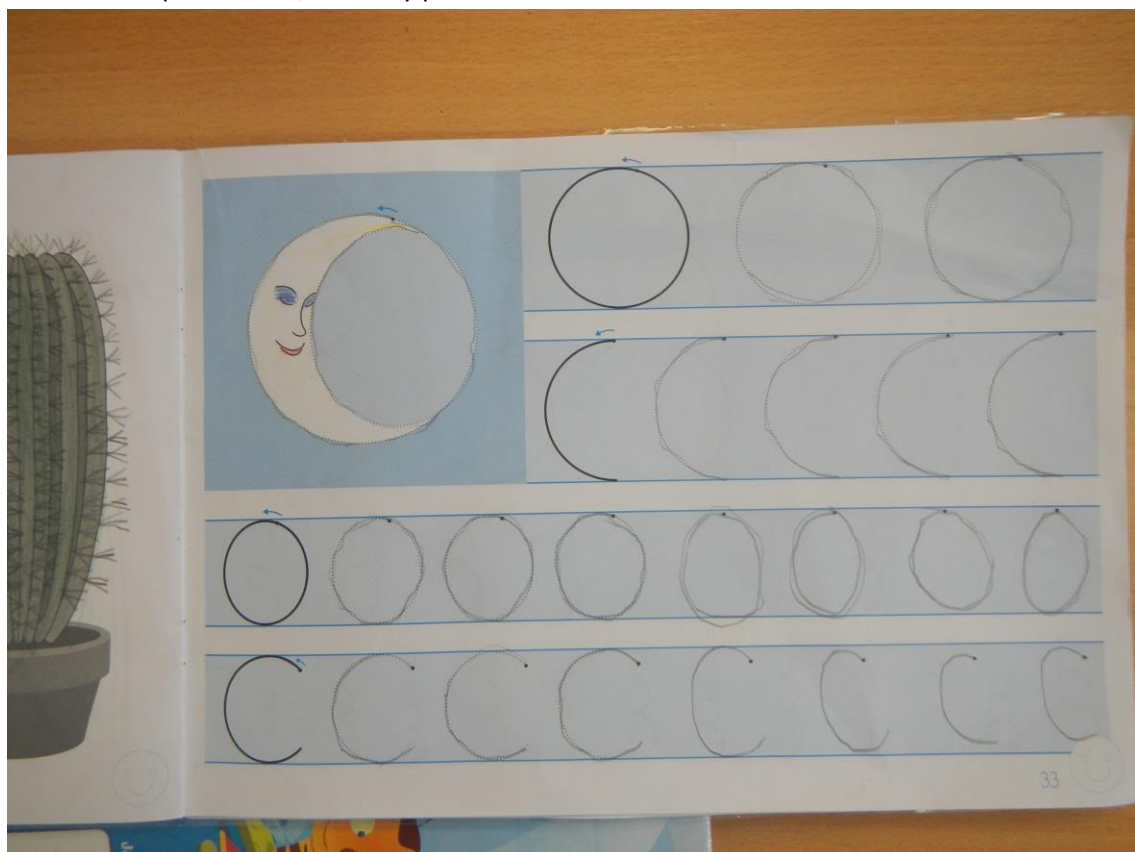
1. Písanka, psací latinka

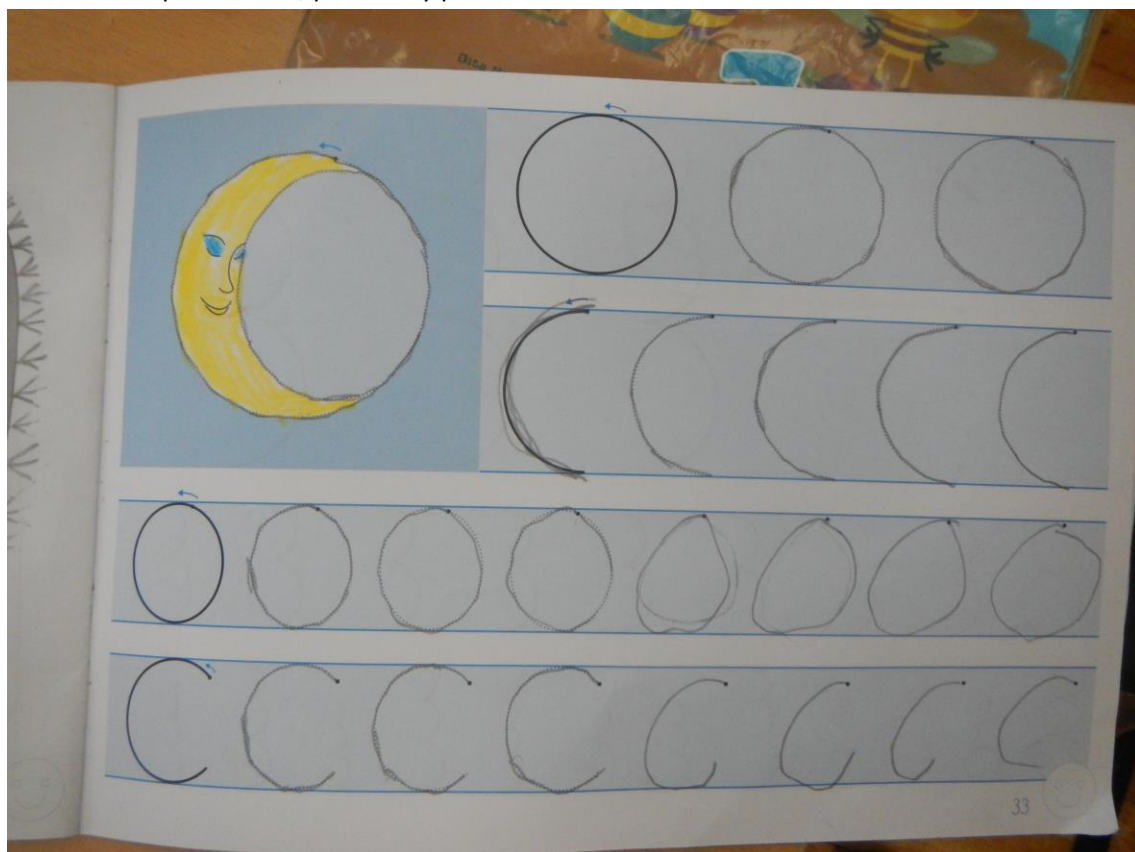
2. Aktuální předloha psací latinky

a A	i I	ř Ř	ž Ž
b B	j J	s S	0
c C	k K	š Š	1
č Č	l L	t T	2
d D	m M	ť Ť	3
d' Ď	n N	u U	4
e E	ň Ň	v V	5
f F	o O	w W	6
g G	p P	x X	7
h H	q Q	y Y	8
ch Ch	r R	z Z	9

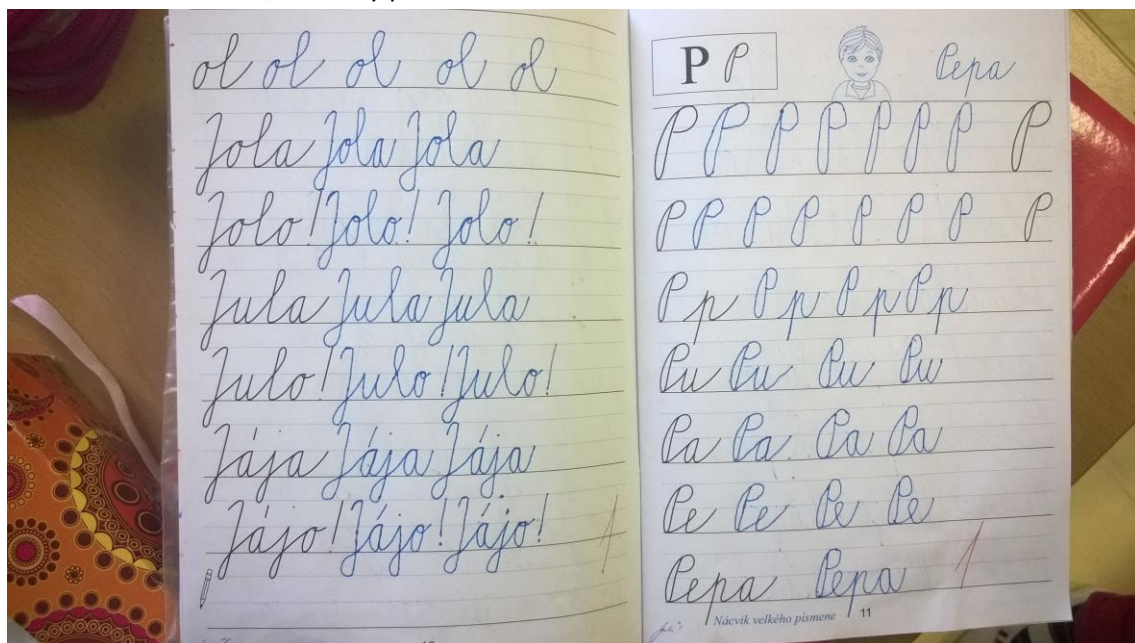
3. Comenia Script v 1. třídě, levoruký písář

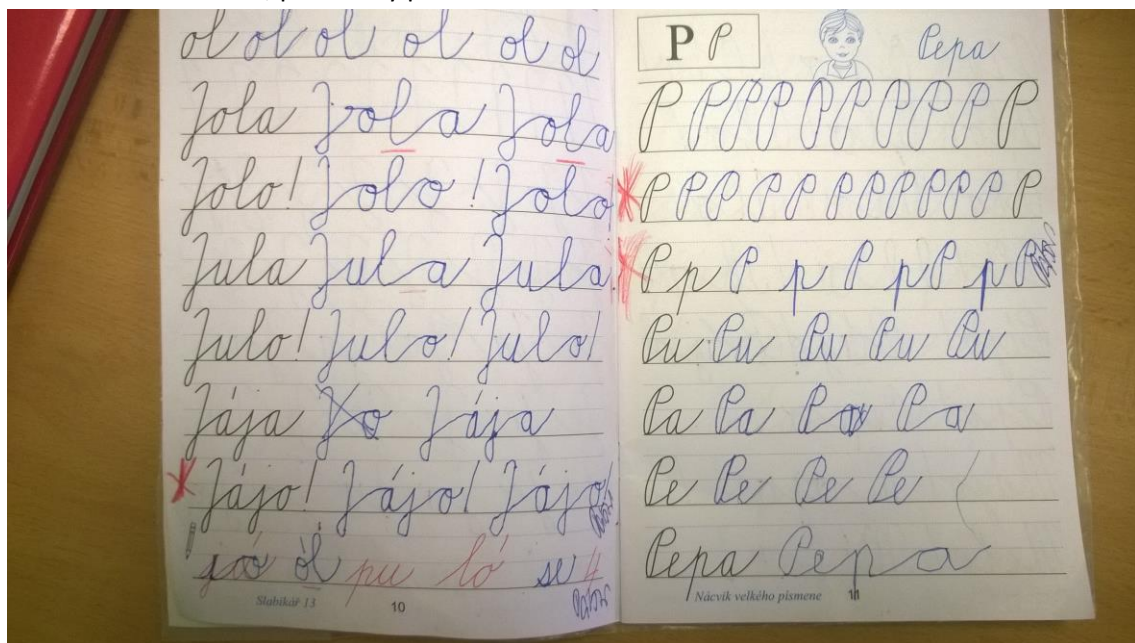
4. Comenia Script v 1. třídě, pravoruký písář

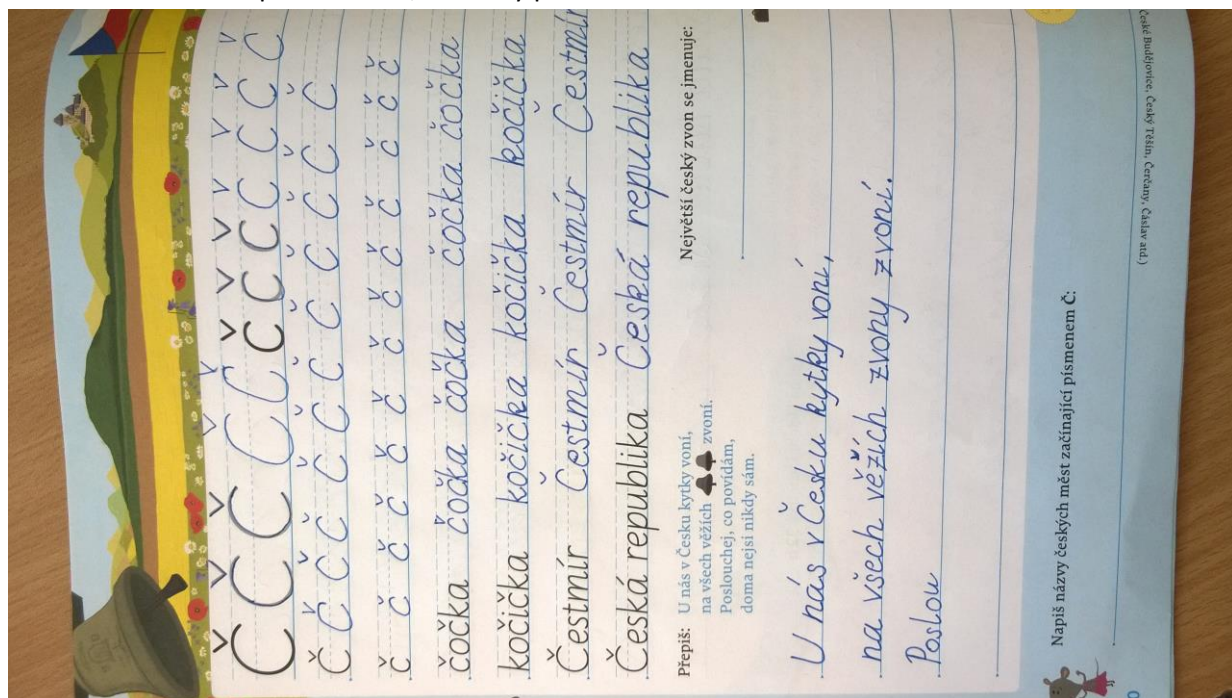
5. Psací latinka v 1. třídě, levoruký písář

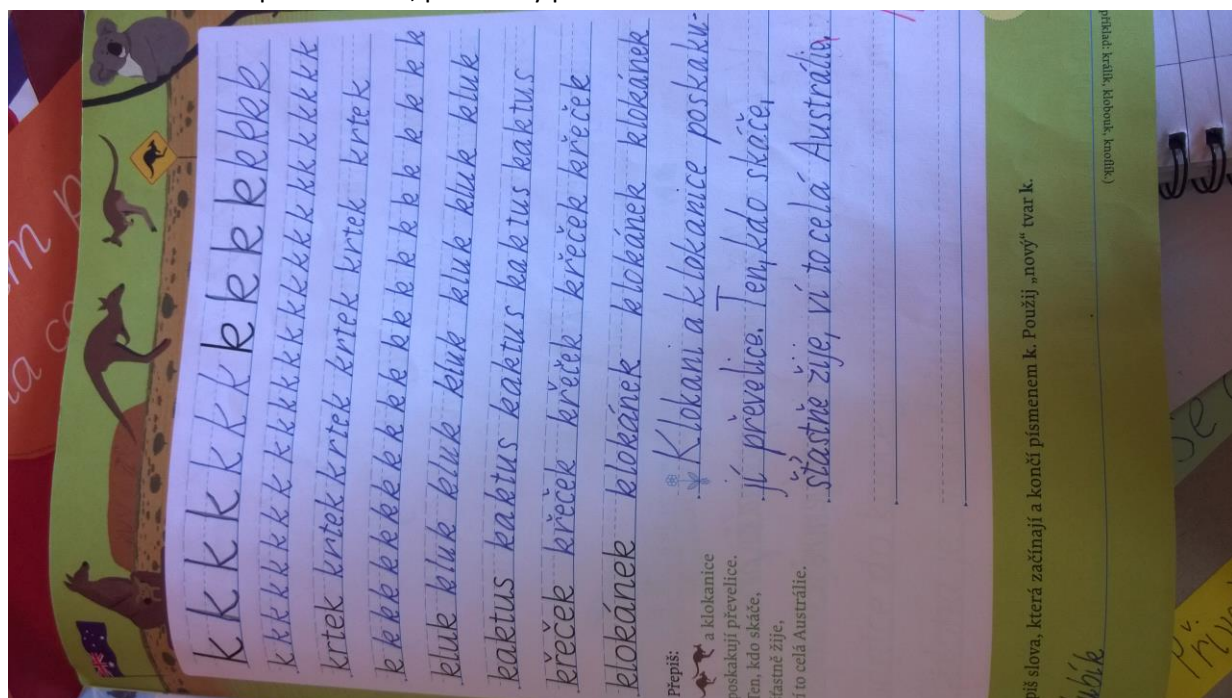
6. Psací latinka v 1. třídě, pravoruký písář

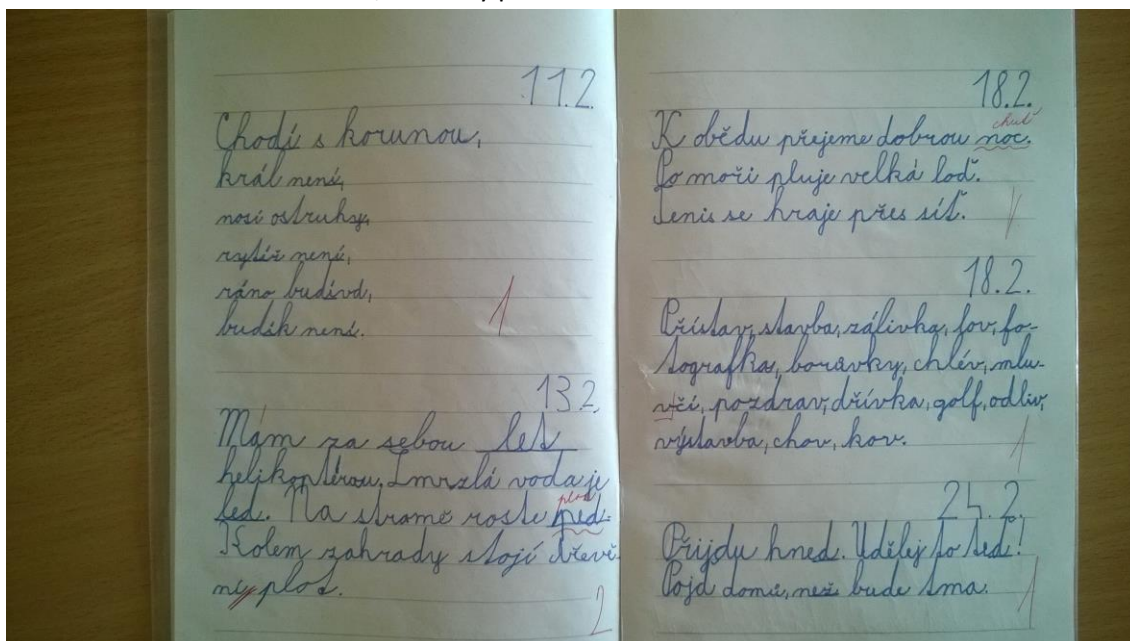
7. Comenia Script ve 2. třídě, levoruký písar

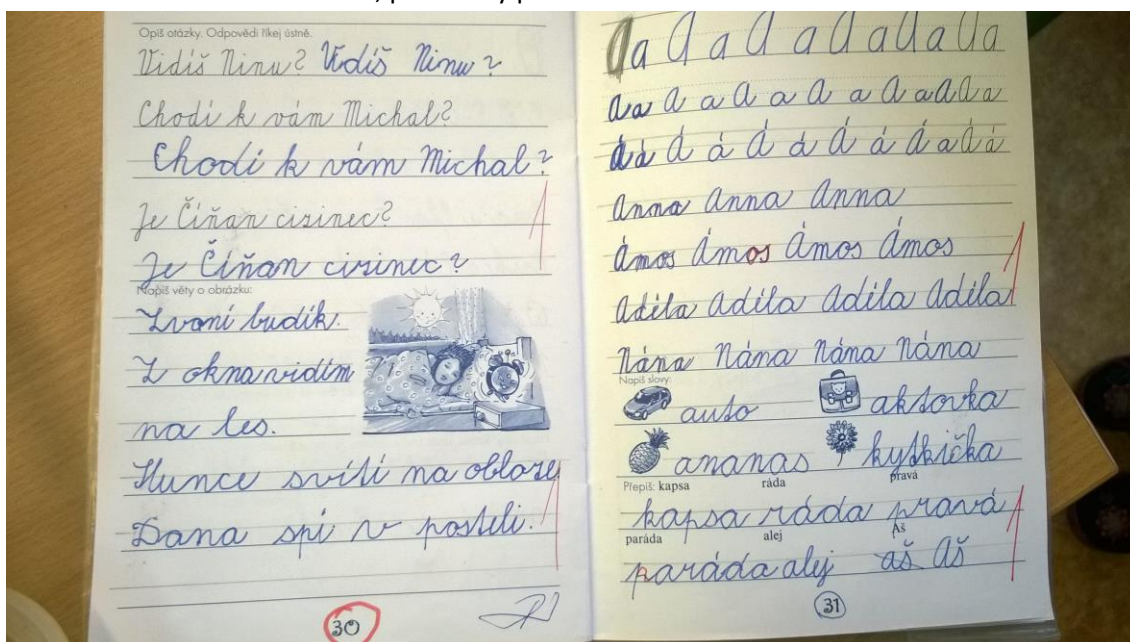
8. Comenia Script ve 2. třídě, pravoruký písar

9. Psací latinka ve 2. třídě, levoruký písák

10. Psací latinka ve 2. třídě, pravoruký písák

11. Comenia Script ve 3. třídě, levoruký písar

Několik slov pro zvídavé čtenáře

Vývoj písma pokračoval od písma slabičového k hláskovému. Ve 13. až 12. století př. n. l. dospělo lidstvo k abecedě, obsahující 22 hlásek. Bylo možné na ně rozložit každé slovo. Fénické písmo se stalo základem dnešní abecedy. Fénické písmo bylo náročné odváděných mořeplavců a hodné cestovní. Na svých cestách poznali egyptská písma i klinová písma. Fénická abeceda obsahovala 22 písmen, která měla pěkný a jednoduchý tvar. Chyběly zde však znaky pro samohlásky. Ty si musel čtenář doplnit sám. Bylo to podobné, jako když bychom slovo stůl psali pouze „stl“, hlava „hl“, ruka „rk“. Psalo se zprava doleva. Každé písmeno vyjadřovalo jen jednu hlásku. Fénická abeceda se velmi rychle rozšířila do dalších zemí. Fénické střepty psali písmo na papyrus a pergamen rakošovitými píry.

Hláskové písmo Fénicianů

Fénické lodě rozbírály mořské dálky, vítězné návraty a prapodivné války. Vždycky je něco poprvé i naposledy, jak dvadvačet hlásek nové abecedy.

- Kartágo, Byblos, vzácné sarkofágy,
- odprava doleva čteš věčně živé ságy.
- Ještě než dna se dotkne lodní kýl,
- zjistíš, že cesta často předčí cíl.

písmo písmo písmo písmo písmo
abeceda abeceda abeceda abeceda
pergamen pergamen pergamen
Féniciané Féniciané Féniciané

Výber si 4 řádky z básně a přepiš je:

Kartágo, Byblos, vzácné sarkofágy,
odprava doleva čteš věčně živé ságy,
než dna se dotkne lodní kýl,
že cesta často předčí cíl.

12. Comenia Script ve 3. třídě, pravoruký písar

Několik slov pro zvídavé čtenáře

Vývoj písma pokračoval od písma slabičového k hláskovému. Ve 13. až 12. století př. n. l. dospělo lidstvo k abecedě, obsahující 22 hlásek. Bylo možné na ně rozložit každé slovo. Fénické písmo se stalo základem dnešní abecedy. Fénické písmo bylo náročné odváděných mořeplavců a hodné cestovní. Na svých cestách poznali egyptská písma i klinová písma. Fénická abeceda obsahovala 22 písmen, která měla pěkný a jednoduchý tvar. Chyběly zde však znaky pro samohlásky. Ty si musel čtenář doplnit sám. Bylo to podobné, jako když bychom slovo stůl psali pouze „stl“, hlava „hl“, ruka „rk“. Psalo se zprava doleva. Každé písmeno vyjadřovalo jen jednu hlásku. Fénická abeceda se velmi rychle rozšířila do dalších zemí. Fénické střepty psali písmo na papyrus a pergamen rakošovitými píry.

Hláskové písmo Fénicianů

Fénické lodě rozbírály mořské dálky, vítězné návraty a prapodivné války. Vždycky je něco poprvé i naposledy, jak dvadvačet hlásek nové abecedy.

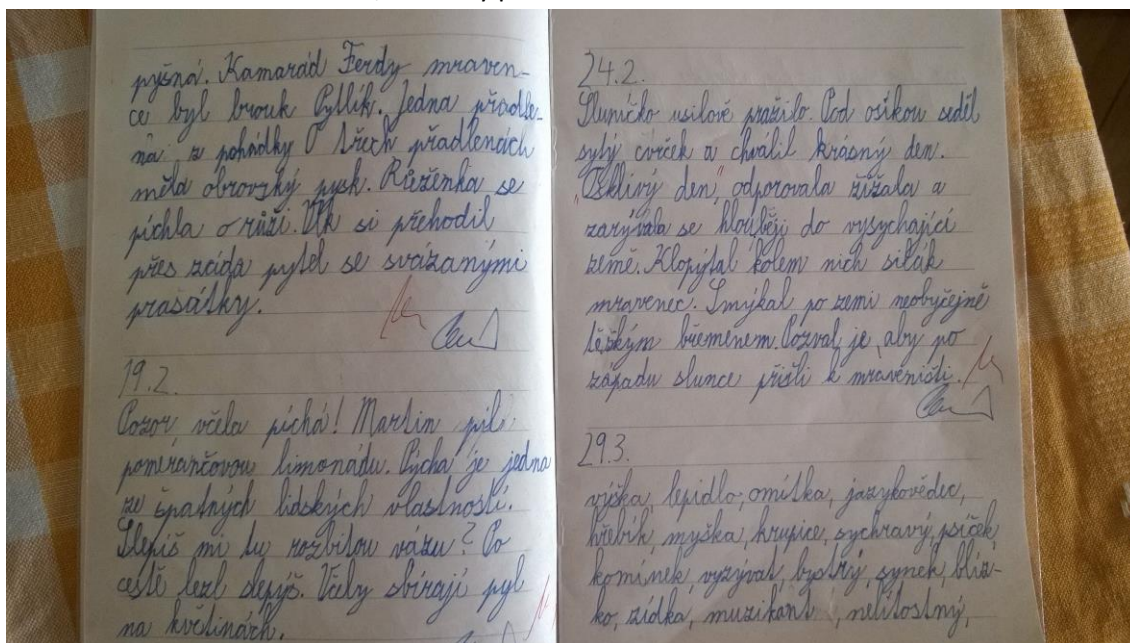
- Kartágo, Byblos, vzácné sarkofágy,
- odprava doleva čteš věčně živé ságy.
- Ještě než dna se dotkne lodní kýl,
- zjistíš, že cesta často předčí cíl.

písmo písmo písmo písmo písmo
abeceda abeceda abeceda abeceda
pergamen pergamen pergamen
Féniciané Féniciané Féniciané

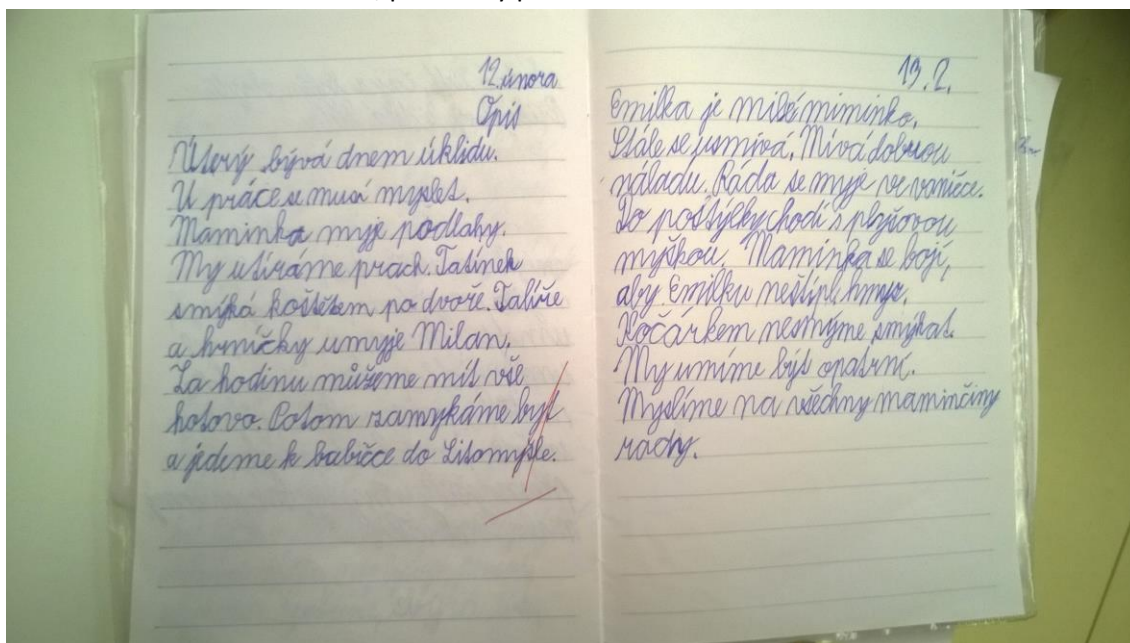
Výber si 4 řádky z básně a přepiš je:

Fénické lodě rozbírály mořské dálky,
Vždycky je něco poprvé i naposledy,
Kartágo, Byblos, vzácné sarkofágy,
Zjistíš, že cesta často předčí cíl.

13. Psací latinka ve 3. třídě, levoruký písář

14. Psací latinka ve 3. třídě, pravoruký písář

15. Chybný posez při psaní, 1. třída

16. Chybné držení psacího náčiní, levoruký písar, 3. třída CS

17. Chybné drženie psacieho náčiní, levoruký písateľ, 3. trieda CS

18. Chybné drženie psacieho náčiní, pravoruký písateľ, 1. trieda CS

